

MUŞTU TARİH KİTAPLARI-1

Sultan Abdülhamid

ZEYNEL TOPRAK

Sultan
Abdülhamid

MUŞTU TARİH KİTAPLARI-1

Sultan Abdülhamid

ZEYNEL TOPRAK

Muṣtu Tarib Kitapları - 1
SULTAN ABDÜLHAMİD

Copyright © Muṣtu Yayınları, 2010

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Editör
Aslı KAPLAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ
Ali ÖZER

Kapak
Nurdoğan ÇAKMAKÇI

Sayfa Düzeni
Bekir YILDIZ

ISBN
978-605-5468-07-1

Yayın Numarası
482

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 22 85
Kasım 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey / İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Muṣtu Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 1
34696 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Fax: (0216) 522 11 78
www.mustu.com

İÇİNDEKİLER

İçli Evlat.....	1
Bir Kaza.....	7
Yarış.....	12
İki Kanatlı Olmak.....	17
Aşk ve Hüzün.....	25
Sultan Abdulaziz.....	32
Halk Ne Diyor?.....	40
Korkunç Plan.....	44
Sultan Murat.....	48
Dünya Kime Kalmış?.....	51
Maslak Köşkü'nde Buluşma.....	57
Tarihi Kılıç Alayı.....	62
Annesizliğimi Hissettirmediniz!.....	68
Halkın Padişahı.....	74

İcraatler Kimi Üzüyor?.....	80
Savaş.....	86
Sorumlu Kim?.....	93
Bu Bir Felaket.....	98
Çocukların İsimleri.....	102
İmza.....	107
Amerikalı Gazeteci.....	110
Saat.....	117
Herlz'in İsteği.....	113
Bomba.....	126
Kara Bir Gün.....	132

İÇLİ EVLAT

Bahar havasını andıran güzel bir gündü. Bu güzel havada gezmek isteyen insanlar mesire yerlerine akın etmişlerdi. Kimi yanındakiyle yürürken kimi birkaç arkadaşıyla sohbet ediyordu.

Şehzade Abdülhamid de güneşi fırsat bilerek dışarı çıkmıştı. Saray'ın bahçesinde bir süre dolaştıktan sonra duvarın dibinde oturmakta olan İbrahim Efendi'ye seslendi:

– Atımı getirir misiniz, biraz binmek istiyorum.

Kısa boylu İbrahim Efendi ağır adımlarla Midilli'nin bulunduğu tarafa yöneldi. Şehzade, bir süre gözleriyle onu takip etti. En yakın arkadaşydı. Cüce olması onu sempatik kılıyordu. Havaların güzel olduğu zamanlarda İbrahim

Efendi ile dışarı çıkıp şakalaşmak, bazen Midilli'ye binip bahçede dolaşmak çok hoşuna gidiyordu. Ata binmeyi İbrahim Efendi sayesinde öğrenmişti. O yularından tutup çeker, Şehzade ise atın sırtında zevkten dört köşe olurdu.

İbrahim Efendi'yle Midilli uzaktan görününce koşarak yanlarına vardı. İbrahim Efendi'ye,

– Yuları bana verir misiniz, dedi.

On iki yaşında olmasına rağmen sıçrayarak bindi. Bundan sonra kimseden yardım almayı düşünmüyordu. Büyüdüğünü herkesin görme vakti gelmişti. Topuk darbesiyle Midilli'yi harekete geçirdi. İbrahim Efendi'ye,

– Korkmanıza gerek yok, sıkı tutuyorum, düşmem, diye seslendi.

O rahattı. Sanki günlerdir tek başına ata biniyordu. Fakat İbrahim Efendi'nin içi rahat değildi. Atını tırısı kaldıran Şehzadeyi,

– Aman beyim dikkat edin, diye ikaz etti.

Abdülhamid ne ötede kendisini izleyen bendegânların telaşlı bakışlarını görüyor ne de cücesinin korku dolu sözlerini duyuyordu. Midilli ritmik bir şekilde koşuyordu. Şehzadenin keyfine diyecek yoktu. Bir anda aklına Saray'dan çıkıp İstanbul'u dolaşmak geldi. Tek başına

bütün İstanbul'u dolaşmak... Kalbini ferahlatan bir düşünceydi bu. Fakat babasından çekindiği için bundan vazgeçti. Birkaç tur daha attıktan sonra yavaşladı, bir süre sonra da durup yuları İbrahim Efendi'ye uzattı.

Bu arada Sultan Abdülmecid uzaktan onu izliyordu. Şehzade attan indiğinde babasını fark etti. Koşarak yanına vardı. Hep neşeli görmeye alıştığı babası bugün nedense mutsuzdu. Yüzü gülmüyordu. Hatta gözlerine yağmur bulutları dolmuş, kaşları çatılmış, bakışları da bir tuhaftı. Fakat bir şey sormadı. Hocalarından aldığı terbiyeye göre önce Padişah'ın konuşması beklenirdi. Bir süre yan yana yürüdüler.

Sultan Abdülmecid,

– Oğlum biraz konuşalım, dedi.

Babasını ilk defa bu kadar kederli gören şehzade meraklanmıştı. Acaba çok önemli bir şey mi olmuştu? Birden annesi geldi aklına. Tirimüjgan Kadın, yıllardan beri verem hastalığının pençesindeydi. Veremden dolayı yüzlerce insanın öldüğünü duymuştu. Yoksa... Düşünmek bile istemedi.

Çalışma odasında karşılıklı oturdular. Sultan Abdülmecid'in bakışları yerdeydi. İçli bir ses tonuyla,

– Allah anneni bizden çok seviyormuş, diye söze başladı. Bu sabah onu yanına aldı.

Abdülhamid önce ne diyeceğini bilemedi. Sonra gözyaşlarına hâkim olamayarak içli içli ağlamaya başladı. Her zaman yanında olamayan annesi artık ebediyen ondan ayrılmıştı. Beylerbeyi Sarayı’nda onu ziyaret ettiği zamanlar geldi aklına. O güzel dakikaları düşündükçe kederi daha çok artıyor, domur domur yaşlar akıyordu gözünden.

Neden sonra kendine geldi. Babasına dönüp,

– Artık bana kim aslan oğlum diyecek, diye söylendi.

Zaten acının ortasında kalan padişah, oğlunun bu sözünden sonra iyice hüznünlendi. Kalkıp onu bağrına bastı.

– Ah içli oğlum, ölenle ölmüyör, dünya yalan işte. Kader neyi takdir ederse kulun başına o gelir, dedi.

Babasının yanında bir süre kalan Abdülhamid müsaade isteyerek kendi dairesine geçti. Yalnız, kimsesiz hissediyordu kendini. Hıçkırıkları duvarlarda yansiyordu. Bendegânlar yalnız bırakmak istemese de o yalnız kalmak istediğini söyleyerek gönderiyordu onları. Odasında tek başına günlerce ağladı. Sakinleştiği zaman aklına yine annesi geliyor, istemese bile gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

On iki yaşında annesiz kalan şehzadeyi sakinleştirmek isteyen bendeğânlar, hizmetçi ve lalalar bunda pek başarılı olamıyorlardı. Bu sebeple durum Padişah’a bildirildi. Padişah günlerce ne yapacağını düşündü. Sonunda bir karara vardı.

Şehzadenin odasına geldiğinde hava kararmıştı. Abdülhamid karanlık odada sırt üstü yatıyordu. Babasını görünce doğruldu. Gözleri yine ağlamaklıydı. Sultan Abdülmecid, yavaşça yanına sokuldu.

– Yalnızlık Allah’a mahsustur içli oğlum, dedi. Annenin yerini tutamaz, ama gel seni Perestu Kadın’a götürüyüm, ona oğul ol!

Perestu Kadın, Sultan Abdülmecid’in diğer eşiydi. Ufak tefek, narin yapılı bir kadındı. Çok şefkatliydi. Çocuğu yoktu. Bu sebeple Saray’daki çocukları evladı gibi severdi. Abdülhamid boynunu bükmeyle yetindi. Sonra dudaklarından belli belirsiz,

– Nasıl isterseniz öyle olsun, sözleri döküldü.

Birlikte odadan çıktılar. Perestu Kadın’ın yanına geldiklerinde Sultan Abdülmecid,

– Bak kadını, şimdi sana güzel bir erkek evlat getirdim, dedi. Allah’tan sonra sana emanet!

Perestu Kadın şefkatle baktı şehzadeye. Sonra eğilerek yanaklarını okşadı.

– Siz nasıl isterseniz öyle olsun Efendimiz, diyerek Padişah'ı rahatlattı.

Padişah ise,

– Ben sizi baş başa bırakayım, anne oğul konuşun, dedi.

Bu görüşmeden sonra Perestu Kadın Abdülhamid'e kendi evladı gibi sahip çıktı. Her ihtiyacında yanında oluyor, ona annesizliğini hissettirmiyordu. Fakat Abdülhamid kendi öz annesini bir türlü unutamamıştı. Tek başına kaldığı zamanlar yine hisleniyor, bir köşede oturup ağlıyordu. Bu sebeple Perestu Kadın'a alışması bir hayli uzun sürdü.

BİR KAZA

Annesiz geçen günler onu biraz daha olgunlaştırmıştı. Bazı şeylere tek başına karar vermesi gerekiyordu. Perestu Kadın'ın kanatlarının altında büyüyordu, ama her şeyi üvey annesiyle paylaşmıyordu. İçine atıyordu.

İçinde çoğalan sıkıntılardan uzaklaşmak, bahar havasının coşkusundan faydalanmak için sürekli ata biniyordu. Ok atmaya da başlamıştı. Yakın mesafelerdeki hedefleri rahatlıkla vurabiliyordu. Her geçen gün hedefi uzağa koyduruyordu. Okların hepsini isabet ettirene kadar bir sonraki adıma geçmiyordu. Kılıç kullanmada da bir hayli mesafe almıştı. Babasının talimatıyla en ünlü kılıç ustalarından ders alıyordu. Fakat onun için en eğlenceli şey ata binip tırısı kalkmaktı. Daha önce düşündüğü at sırtında İstanbul'u turlama fikri henüz tazeliğini koruyordu.

Bahar mevsiminin büyüğü kokusu insanları sokağı çekiyordu. Renk renk çiçekler, çiçek çiçek dolaşan kelekler, ağaçlardaki kuşlar her dakika bu daveti yineliyordu. Abdülhamid Saray'ın bahçesinde birkaç tur attıktan sonra atını Saray'ın dışına sürdü.

Sokakları, caddeleri ve gezinti yerlerini dolaşmaya başladı. Daha önce birkaç defa bendegânlarla İstanbul'u gezmişti, ama şu anki zevki o zaman alamamıştı.

Etrafı iyice görmek için yavaş yavaş ilerliyordu. Fakat ne olduysa at birden hızlanmaya başladı. Yulara asıldı ama ata hâkim olamadı. İnsanların şaşkın bakışları arasında sokakları, evleri, bahçeleri bir bir geçti. Altındaki at duracak gibi değildi. Koştı, koştı... Bir süre sonra aniden durdu.

Atın aniden durmasıyla Şehzade'nin yere yuvarlanması bir oldu. Ağzı burnu kanlar içinde kalmıştı. Baygın bir şekilde yatıyordu.

Düştüğü yer bir kahvehanenin önüydü. Orada bulunanlar telaşla Abdülhamid'in yanına koştular. Kahveci Arap Mercan elindeki bezle kanları temizliyordu. Bir taraftan da onu ayıltmaya çalışıyordu. Bir süre sonra şehzade kendine geldi.

– Ne oldu bana, dedi.

Arap Mercan bir şey söylemedi. Oradakilerin yardımıyla yerden kaldırıp bir tabureye oturttu. Oğlu Rıza'nın getirdiği suyla şehzadenin yüzünü yıkadı.

– Kimsin sen oğlum, nereden geldin, seni nereye götüreyim, dedi.

Abdülhamid yavaş yavaş olanı biteni hatırlamaya başladı. Sağına soluna baktı atını göremedi. Ayağa kalkmaya çalıştı ama başaramadı.

– Rica ederim beni Beşiktaş'a götürün, dedi.

Bu arada at Saray'a dönmüştü. Arap Mercan, berberin yardımıyla Abdülhamid'i sırtına aldı. Elinde yüzünde bir şey yoktu, ama ayakları fena ağrıyordu. Biri incinmiş, diğeri ise çeşitli yerlerinden çizilmişti.

Atın tek başına dolaştığını gören bendegânlar hemen şehzadeyi aramaya koyuldular. Fakat hiçbir yerde bulamadılar. Durumu annesine bildirdiklerinde Perestu Kadın,

– Aman Efendimiz duymasın, tez arayıp bulun oğlum, dedi.

Şehzade, Saray'ın içinde olmadığına göre mutlaka dışarı çıkmış olmalıydı. Birkaç grup oluşturup onu Saray'ın dışında aramaya başladılar. Fakat sanki yer yarılmış da Şehzade içine girmişti. Hiçbir yerde yoktu. Acaba

daha uzak yerlere mi gitmişti? Ya başına bir şey geldiyse Padişah'a ne diyeceklerdi?

İbrahim Efendi ve bendegânlardan bazıları Beşiktaş yokuşundan çıkarken Abdülhamid'i gördüler. Bir adam onu sırtına almış, yokuş aşağı iniyordu. Hemen adamın etrafını sardılar. Bendegânlardan biri,

– Bunu nereye götürüyorsun, diyerek adamı azarladı.

Arap Mercan neye uğradığını şaşırđı. İyilik yapayım derken yoksa bir felaketin içine mi düşmüştü? Korkudan kekelemeye başladı. Onun korktuğunu anlayan Abdülhamid hemen devreye girdi.

– Durun, bu adam beni kurtardı, onu Saray'a alın, dedi.

Arap Mercan neler olup bittiğini bir türlü anlayamıyordu. Sanki bir tiyatronun içindeydi. Bu çocuk kimdi, niçin Saray'dan bahsediyordu? Yoksa kendisiyle dalga mı geçiyordu. İbrahim Efendi, onun şaşkınlığını gidermek için,

– Sırtında taşıdığın bu çocuk bir şehzade, adı Abdülhamid. Onu kurtardığın için Perestu Kadın seni mükâfatlandıracaktır, dedi.

Demek bir şehzadeyi kurtarmıştı. Şaşkınlığı gitmekle kalmamış böyle güzel bir şeye vesile olduğu için

mutlu da olmuştu. Bendegânlar önde kendisi arkada Saray’a geldiler.

İbrahim Efendi durumu Perestu Kadın’a bildirdi. Perestu Kadın, çeşitli hediyeler vererek Arap Mercan’ı sonra da İbrahim Efendi’yle bendegânları gönderdi. Şeh-zadeyle baş başa kaldı.

– Efendimiz duyarsa sana da bana da çok kızar, bir daha tek başına Saray’dan ayrılmanı istemiyorum, dedi.

Abdülhamid sükûnetini bozmadı. Annesini üzdüğünü biliyordu. Üvey annesi de olsa kendisine o bakıyordu. Neden sonra,

– Bir daha tek başıma çıkmam, dedi.

Bu kazadan sonra aylarca kendine gelemedi. Ayaklarındaki çizikler ve incinmenin dışında yer yer ezikler de vardı. Bu sebeple yatağa bağlanıp kaldı. Ne ata binebiliyor ne ok atıyor ne de kılıç kuşanabiliyordu.

Doktor Gornik’in tavsiyesine uyarak deniz banyosu yapmaya başladı. Deniz suyu iyi geliyordu. Günler sonra toparlanmaya başladı. Artık denize girip yüzebiliyordu. Beylerbeyi Sarayı’nın sahile bakan tarafında sürekli yüzüyordu. Denizle o kadar haşır neşir olmuştu ki artık sevdiği şeylerin arasına yüzme sporu da girmişti.

YARIŞ

– Gel bakalım şöyle!

Babasının karşısına oturdu. Sultan Abdülmecid,

– Bak oğlum, dedi. Sporu çok sevdiğini biliyorum, ancak bir şehzade yalnız spor yaparak hayatını geçiremez. Ondandır, başka şeyler yapması da beklenir. Diğer alanlarda da kendini yetiştirmelisin. Bilimde, fende ve dini ilimlerde belirli bir eğitimi alman gerekir. Özellikle Arapça, Farsça ve Fransızca'yı çok iyi konuşacak seviyeye gelmelisin.

Atalarımız “Bir dil bir insan, iki dil iki insandır.” demişler. Şehzade olduğun için iki dille de yetinmemelisin, daha fazlasını öğrenmelisin. Sadece dil öğrenmek de yetmez. Kendi tarihimizi ve Dünya tarihini de çok iyi bilmen gerekiyor.

Bu konuşmadan sonra Abdülhamid için özel hocalar tutuldu. Alanlarında uzman olan hocalar her gün Saray’a geliyor, Şehzade’nin eğitimiyle ilgileniyordu. Aylarca süren eğitim faaliyetleri sonucunda şehzade belli bir seviyeye ulaşmıştı. Bir tarafta yabancı dilleri öğrenirken diğer taraftan da dini ilimlere ağırlık veriyordu. Yeni şeyler öğrendikçe ilme karşı ilgisi artıyordu. Fakat onun yanında sporun ayrı bir yeri vardı. Günün önemli bir bölümünü spora ayırıyordu. Kılıç talimleri, ok atma, ata binme ve yüzme artık hayatının bir parçasıydı.

Eskiden sırtından inmediği midilliye artık binmiyordu.

– Ben yeteri kadar büyüdüm. Daha hızlı koşan atlara binmek istiyorum, diyordu.

Hatta artık Saray’ın bahçesi de ona yetmiyordu.

– Geniş düzlüklere çıkıp yelelerini rüzgârın savurduğu bir İngiliz tayına binmek istiyorum, diyordu.

Mabeyinci¹ Osman Efendi ondaki bu arzuyu erken fark etmişti. Hele ata binerken gösterdiği çevik hareketler hemen dikkatini çekmişti. Yaşına göre çok hareketliydi şehzade.

¹ Padişahların dışarıyla olan ilişkilerine bakan, buyruklarını ilgililere bildiren, görevli.

Osman Efendi, Şehzade Murat'la birlikte Abdülhamid'i geniş, çimenlik bir alana götürdü. İlk ders hareket hâlindeki ata binmekti. Bunun için önce ısınmaları, kaslarını gevşetmeleri gerekiyordu. Çimenlik alanın etrafında tur atmalarını söyledi şehzadelere. Kendisi de uzaktan onları izliyordu. Murat büyüktü. Adımlarını daha çok açabiliyordu. O sebeple son turlara yakın Abdülhamid gerilerde kalmıştı. Son bir gayretle abisine yetişti. Yetişir yetişmez de şöyle bir teklifte bulundu:

– Abi yarışa var mısın?

Bu teklif, Murat'ın pek hoşuna gitmedi. Ona yandan, küçümseyen bir eda ile baktı. Sonra,

– Hadi bakalım, dedi ve koşmaya başladı.

Daha yarışın başındayken Abdülhamid gerilerde kaldı. Fakat adımlarını en uzağa atıyor, bir an önce abisine yetişmeye çalışıyordu. İkisi de ter içinde kalmışlardı.

Osman Efendi uzaktan tebessüm ederek onları izliyordu. Aralarında tatlı bir rekabet olursa hırsları artar, eğitimleri daha hızlı olur, diye düşünüyordu.

Murat yorulmuştu. Son tura geldiğinde hızında belirgin bir düşüş oldu. Fakat hedefe yakın olan kendisiydi. Az bir gayretle yarışı birinci bitirebilirdi. Canını dişine takarak koşmaya başladı. Adımlarını rastgele atıyor, bir an önce bitiş çizgisine ulaşmaya çalışıyordu.

Abdülhamid ise bir taraftan abisine bakıyor bir taraftan da hedefi gözetliyordu. Hedef uzaktan kendisine göz kırpyordu. O da abisi gibi canını dişine takmış, koşuyordu. İnce bacakları bir yay gibi açılıyordu. Tam abisini geçmek üzereyken Murat'ın sendelediğini fark etti. Geriye bir göz attığında Murat'ın yerde yatmakta olduğunu gördü. Hemen durdu. Koşarak abisinin yanına geldi. Onu tutup kaldırdı.

Bu arada Osman Efendi de koşarak yanlarına geldi.

– Bir şey oldu mu, diye sordu.

Murat'ın el ve ayaklarındaki sıyrıkları görünce biraz telaşlandı. Neyse ki sıyrıklar yüzeyseldi. Bir bezle kanları temizleyip sardı. Bendegânlara,

– Şehzade'yi hemen Saray'a götürün, dedi.

Murat gittikten sonra elini Abdülhamid'in omzuna attı.

– Çok güzel bir davranışta bulundun, dedi. Biraz daha gitsen yarışı kazanmış olacaktın.

Çimlerin üzerinde yan yana yürüdüler.

– En önemli yarış, insanlara iyilik yarışıdır, diye sözüne devam etti. Abin yerde yatarken hedefe ulaşsan ne kazanırdın? Hiçbir şey. Sadece kazanmış olurdun ve yalnızca kendin sevinirdin. Ama abine yardım edince hem

onun gönlünü kazandın hem benim. “Düşenin dostu olmaz.” derler. Bu sözün bizim dünyamızı yansıttığını düşünmüyorum. Bence asıl olan düşene yardım etmektir. Yardıma muhtaç olanın elinden tutmak en büyük erdemdir. Atalarımızdan kalan önemli bir mirastır bu.

Çimenlik alandan Saray’a gelene kadar Osman Efendi daha birçok şey anlattı. O anlattıkça Abdülhamid iyi bir şey yapmanın mutluluğunu yaşıyordu. Öte yandan abisini de merak ediyordu. Hocasından müsaade isteyip abisinin yanına gitti. O, Saray’ın girişine doğru yol alırken Osman Efendi takdir dolu bakışlarla onu izliyordu.

İKİ KANATLI OLMAK

Batılı devletlerin büyük elçileri geldiğinde Abdülhamid onları görmek için odasından dışarı çıkardı. Babasıyla ne konuşurlar, merak ederdi. Tabi kabul salonuna giremediği için onlar çıkana kadar bahçede beklerdi.

Son günlerde gelip giden misafirlerin sayısı artmıştı. Balkanlarda birtakım sıkıntılar yaşanmakta olduğunu duyuyordu. Saray'da herkes Sırpların çıkardığı huzursuzluktan bahsediyordu. Sırp çeteler köylere, kasabalara saldırıyor, ne kadar masum insan varsa onlara zulmediyor, diye konuşuluyordu. Gelip giden elçiler Padişah'la mutlaka bu konuyu görüşüyor olmalıydı.

Rus elçinin geldiğini duyduğunda yine bahçedeydi. Korumaların arasında kendine has kıyafeti ve şapkasıyla

elçi dikkat çekiyordu. Uzaktan bir süre onu seyretti. Elçi Saray'a girip gözden kayboldu. Birkaç saat sonra elçi dışarı çıktığında yanına vardı. Şehzadeyi gören görevliler geri çekildiler. Abdülhamid önce kendini tanıttı. Sonra okuduğu ve dinlediği şeyleri düşünerek elçiye,

– Tarih boyunca Rusya ile hep savaşmışız, ama dost olursak dünya barışına katkımız olur, dedi.

Henüz on beş yaşındaki şehzadenin bu anlamlı sözü elçiye şaşkınlığa sevk etti.

– Doğru söylüyorsunuz. Ortak çıkarlarımız zaten bunu gerektiriyor, diyerek yuvarlak bir cevap verdi.

Abdülhamid devam etti:

– Fakat tarafların samimi olması gerekir. Farklı yerlerde farklı düşünceleri dillendirmemeleri lazım.

Elçi ne diyeceğini bilemedi. Konuyu değiştirmeye çalışsa da şehzade her sözüyle elçiye sıkıştırıyordu. Âdeta Balkan'larda Sırp'ların yaptığı zulmü yaşıtıyordu ona. Henüz veliaht² bile değilken bir Padişah gibi konuşuyor, söylediği her söz hemen tesir ediyordu. Rus elçi,

– Bunları babanızla detaylı konuştuk, diyerek Saray'dan ayrıldı.

² Veliaht: Padişah'tan sonra tahta geçmeye aday olan kimse.

Bir gün sonra Sultan Abdülmecid şehzadeyi huzuruna çağırıldı. Yüzünde tebessüm çiçekleri açıyordu. Abdülhamid'in elçiyle yaptığı konuşmayı kendisine aktarmışlardı. Çok memnun olmuştu oğlunun bu tavrından. Hem o konuşma hem de bir gün önce yaşanan hâdise Abdülhamid'in karakterini gösteriyordu. Bencillik duygusundan sıyrılarak bir başkasını, özellikle milletini düşünmesi Padişah'ı çok etkilemişti.

– Aferin oğlum, dedi. Tam istediğim kıvama geliyor-sun. Osman Efendi dün olanları bana anlattı. Ayrıca elçiyle yaptığın konuşmayı da duydum. Aferin sana. Milleti için yaşayan, kalbi milleti için çarpan Saray mensubuna Cenâb-ı Allah her zaman yardım eder.

Aldığın eğitime devam etmeni, ayrıca sporun yanında diğer çalışmalara da vakit ayırmanı istiyorum. Lütü Efendi tarih derslerine fevkalade önem verdiğini söyledi. Bu, beni sevindirdi. Tarihi bilmeyenler geleceği iyi kavrayamazlar. Atalarımız kimlerle dost, kimlerle düşman olmuşlar? Dostluğa götüren yollarla, düşman olmaya sebep olan şeyler nelerdir? Bir Şehzade, ülkesinin dostlarını da düşmanlarını da iyi tanımalıdır. Bak Rusya ile olan ilişkimizi bilmeseydin, elçiye o sözleri söyleyebilir miydin?

Atamız Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine çıkarken yanında tarih kitaplarını götürüyordu. Ne zaman fırsat bulsa onlardan istifade ediyordu. Niçin? Yanlış bir şey yapmamak için. Kitaplar gizli hazinelerdir. Bu hazinelerden de ancak cevherin kıymetini bilenler faydalanır.

Abdülhamid bu konuşmadan sonra derslerine daha çok dikkat etmeye başladı. Babasının bahsettiği derslerin hepsini alıyordu. Eski müzik hocalarından piyano ve keman çalmayı öğrenmişti. Arapça, Farsça ve Fransızca'sını da epeyce ilerletmişti.

Üç dört senede tam donanımlı bir şehzade olmuştu. On dokuz yaşındaydı. Sıra kendisinde olsa devleti yönetecek kabiliyet ve yeterlilikteydi. Fakat babası hâlâ bazı eksiklikler görüyordu Şehzade'de. Bir akşam karşısına alıp,

– Oğlum, insan çift kanatlı kuşa benzer, dedi. Kanatlarından biri olmazsa kuş uçamaz. İnsanlar da öyle. Bir kişiye kâmil bir insan diyebilmemiz için onun her şeyiyle mükemmel biri olması gerekir. Şimdiye kadar aldığın dil, tarih, edebiyat ve müzik eğitiminde çok başarılıydın. Fakat bence asıl önemlisi dini ilimlerdeki çabamızdır. Bu yaşına kadar dini bilgileri de aldın, ama bir şeyhin³ dizinin

³ Şeyh: Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse.

dibine oturmadan bunları pekiştiremezsin. İyisi mi sen Zarif Efendi'nin dergâhına⁴ giderek ondan faydalan.

Abdülhamid tebessüm etti.

– Birkaç aydır Mehmet Zarif Efendi'nin dergâhına gidiyorum zaten, dedi.

Bu haber Sultan Abdülmecid'i çok heyecanlandırdı. “İşte ikinci kanat.” dedi içinden. Sonra,

– Bir insanda pozitif ve dini ilimler birleşince o kişi eşyayı ve olayları en doğru şekilde anlar, bir şeye karar vermeden önce onun iki yönünü düşünür, dedi. Liderler hiçbir zaman önüne çıkan meselelerin bir tarafına bakmazlar. Önünü arkasını, başını sonunu düşünüp öyle karar verirler.

Bu sözler Abdülhamid'in zihin dünyasında iyice yer etmişti. Gerçi padişahlık, önünde uzak bir hedef olarak duruyordu. Babası hâlihazırda padişahtı. Ondan sonra sıra amcası Sultan Abdülaziz'e gelecekti. Hatta amcasının ardından bile padişah olamıyordu. Daha önünde abisi Şehzade Murat vardı. Fakat düşündüğü bir şey vardı: “İnsan, devletine ve milletine her türlü hizmet edebilir. Ben de bir şehzade olarak kendimi iyi yetiştirmek ve millete hizmet etmek durumundayım.”

⁴ Dergâh: Tekke, Tarikattan olanların barındıkları, ibadet yaptıkları yer.

Lütfi Efendi'yle ders yaparken bu düşüncesini ona açmıştı. Lütfi Efendi takdirlerini belirtmişti o zaman. Tarihte taht kavgalarının nelere sebep olduğunu ondan daha iyi bilen yoktu. Şehzade'nin böyle bir düşünceye sahip olması bundan sonra gelecek şehzade ve veliahtların onu örnek almasını sağlayacaktı.

Hem babasının hem de hocalarının nasihatleri yetişmesinde çok etkili olmuştu. Fakat o geliştikçe eksik yanlarını fark ediyor, bu sebeple sürekli o eksiklikleri telafi etmeye çalışıyordu. Akşamları kitap okumayı alışkanlık hâline getirmişti. Yorulduğu zaman başkalarına okutuyor, kendisi de onu dinliyordu.

Bir akşam esvapçı başı yine okuyor, o da dinliyordu. Uyumak üzereydi. Telaşlı bir şekilde içeri giren habercinin sesini duydu. Onunla konuşmak için ayağa kalktı. Kendi dairesinin selâmlık⁵ bölümüne geldi. Baktı, haberci yerinde duramıyor. Odanın içinde dolaşıp duruyor.

– Ne oldu bir şey mi var, diye seslendi.

Haberci,

– Padişah Efendimiz, dedi; gerisini getiremedi. Ağlamaya başladı.

⁵ Selâmlık: Saray, köşk veya konaklarda erkeklere ayrılan bölüm.

Abdülhamid'in kalbine bir kurt düştü. Yoksa babasını da mı kaybetmişti. Israrla sordu haberciye. Haberci kesik kesik, ağlamaklı bir şekilde,

– Efendimiz vefat etti, dedi.

Dünya sanki başına yıkıldı. “Nasıl olur...” dedi kendi kendine. Babam daha elli yaşında bile değil.

Gözlerine hücum eden yaşları silerek odasına doğru yürüdü. Oradaki herkes kötü bir şey olduğunu anlamıştı. Kimi meraklı bakışlarla Şehzade'yi süzüyor, kimi tam olarak ne olduğunu anlamak için en yakınındakine sorular soruyordu.

Şehzade o akşam babasının cenazesinin bulunduğu yerde sabahladı. Defin işlemlerinden sonra günlerce odasından çıkmadı. Annesinin yokluğu bir boşluk oluşturmuştu kalbinde. Şimdi de babasının yokluğuna dayanmak zorundaydı. Her şeyin kaderle takdir edildiğini biliyordu. Aklı bunu anlıyordu, ama duyguları inanmak istemiyordu.

Amcası Sultan Abdülaziz padişah olduğunda birkaç kez onunla görüştü. Fakat daha sonra kendi kabuğuna çekildi. Kimseyle görüşmüyordu. Çiftliğindeki hayvanlarla vakit geçiriyor, bir şehzadeden çok halktan bir

insan olarak vaktini geçiriyordu. Bir taraftan da ticaretle uğraşarak geçimini sağlıyordu. Fakat ne yaparsa yap-sın kalbinde meydana gelen boşluğu dolduramıyordu. Birkaç aydır dergâha da gitmemişti. “Şimdiye kadar bunu neden düşünmedim?” dedi kendi kendine. Ancak Zahir Efendi’nin tatlı sohbetiyle kendine gelebilir, sıkıntıların-dan uzaklaşabilirdi.

Çiftliğinden ayrıldığında ayın şavkı yola düşüyordu.

AŞK VE HÜZÜN

Poyraz, servi ağaçlarını aşka getirmişti.

Mehmet Zahir Efendi'nin dergâhındaki dervişlerin⁶ “hu” sesi dergâhın kubbesinden yükselip dalların arasından yıldızlara uçuyordu. Mehtaplı gece, alışıktığı bu seslerle daha bir güzelleşiyordu.

Temmuz sıcağında köpüren Boğaz suları ise Üsküdar sahillerine yüz sürüp geri çekiliyordu. Bitip tükenmek bilmeyen hazla tekrar kıyıya koşuyordu. Dergâh dalgaların yüz sürdüğü kıyılara bakıyordu. Ay ışığının altında sevinçli bir teslimiyetle aşka koşanları ağırlıyordu. Ayın gümüş renkli ışığı kubbesine vurunca ışık demetinin içinde kalan dergâh, hayali bir yapıya dönüşüyordu.

⁶ Derviş: Bir tarikata girmiş olan kişi.

Gerçek hayatın sıkıcı, boğucu atmosferinden kaçıp bir rüya âlemine dalmak isteyen herkes buraya gelirdi.

Abdülhamid dergâhın bahçesine gelince durdu. Bir süre mehtabı seyretti. Bütün dertlerden kurtulmak için bundan daha güzel an mı olur, diye düşündü. İnsanı dünyaya bağlı olmaktan kurtarıp ruhanileştiren bir an... Ve o anı içinde saklayan kutlu bir mekân...

Mehmet Zahir Efendi'nin dergâhına ne zaman gelse aynı hisle dolardı. Önce ağzından birkaç cümle çıkar, sonra susardı. Bu, büsbütün bir susma değildi aslında, o âdeta ruhuyla konuşurdu. Dünyayı ve insanları başka türlü algılardı. Sanki Saray'dan çıkıp Üsküdar'a, şeyhinin dergâhına değil de bir başka diyara gelmiş gibi hisse-derdi. Dost dolu, sevgi dolu, iyilik ve kardeşlik dolu bir dünyaya...

Bütün bu hislerin kaynağı Mehmed Zahir Efendi idi. Onun manevi tesiri yalnız dergâhı değil, Üsküdar'ı sarmış durumdaydı. Abdülhamid daha sahili adımlarken girmişti o manevi atmosfere.

Fakat ruhunu saran bu havanın daha fazlası dergâhın içindeydi. Kapıda örme takkeli bir derviş karşıladı onu. Elinde bir kandil vardı. Derviş, gelen kişinin yüzüne

bakma gereği duymamıştı. Çünkü dergâhın kapısı herkese açıktı. Bu kapıdan giren herkes eşitti. Dilenci ya da bey olmak üstünlük vesilesi değildi. Üstünlük ancak takvada⁷ idi.

Bismillah, diyerek dervişlerin bulunduğu odalara doğru hareket ettiler. Daracık bir dehlizden geçip küçük bir hücreye gelince durdular. Derviş,

– Efendi hazretlerine haber vereyim, diyerek çıktı.

Küçük odada yalnız kalmıştı. Yerdeki koyun pötekisine⁸ bağdaş kurup oturdu. Loş bir ışık aydınlatıyordu odayı. Aslında bulunduğu yerin gün gibi aydın olmasını isterdi. Fakat Mehmet Zahir Efendi'nin dergâhında karanlık bile bir başka güzellik sunuyordu. İnsanı alıp başka âlemlere götürüyordu. Abdülhamid görünüşte karanlıktaydı, ama kafasının içi ışıltı ışıltıydı. Sanki bir ışık sağanağının içindeydi. Ve dünya adına ne kadar can sıkıcı şey varsa bu ışık tufanının içinde kayboluyordu.

Her şeyi burada daha iyi anlıyordu. Dergâhta olduğu dakikaların huzurunu hiçbir yerde bulamayacağını biliyordu. Kalbinden sürekli burada kalma düşüncesi geçiyordu. Dervişin,

⁷ Takva: Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurdıklarını yerine getirme.

⁸ Pöteki: Koyun veya keçi postu.

– Buyurun, sesiyle düşünce dünyasından sıyrıldı.

Dervişle birlikte dar koridordan ve kubbeli kapılardan geçerek şeyh hazretlerinin odasına girdiler. Mehmet Zahir Efendi misafirini ayakta karşıladı.

Tebessüm eden yüzü ıslıl ıslıldı. Sanki mehtap, aydınlığını onun yüzünden almıştı. Nurani çehresi kandilin ışığını kuvvetlendiriyordu. Ağarmış sakalları, yüzünü ve alnını aydınlığa boğuyor, bu nurani çehreye berrak bir hâl kazandırıyordu. Şehzade Abdülhamid hürmetle eğilerek şeyhinin elini öptü. Şeyh Efendi,

– Safa getirdin kardeşim, buyur otur, dedi.

Şehzade yere otururken o devam etti. Padişah efendimizin ebedi âleme göç ettiğini büyük bir üzüntüyle öğrendim. Allah, padişahımızı Resûlü’ne (sallallahu aleyhi ve sellem) komşu eylesin inşallah!

Dudaklar yavaşça açılıp kapandı: Herkes “Âmin.” diyordu. Abdülhamid,

– Allah’ın takdiri böyleymiş, hem annemi hem de babamı veremden kaybettim. Doktorlar bir türlü vereme çare bulamadılar, dedi.

Şeyh Efendi sakallarını sıvazlayarak,

– Hastalıklar bahane, dedi. Ömür bittikten sonra illa ki bir sebep bulunur. Kimi denize düşer, boğulur;

kimi ateşte kalır, kurtulamaz; kimileri de bir hastalığın pençesinde kıvrılır, sonra canını Azrail'e teslim eder. Fakat hastalık da ateş de su da bir sebeptir. Asıl olan Azrail'in ziyaret vaktinin gelmesidir.

Allah, meleklerini görevlendirdiğinde Azrail, "Ya Rabbi canlarını alacağım için kulların benden şikâyetçi olur." demiş. Allah, "Seninle kullarım arasına sebepleri koyacağım." diyerek Azrail'in bu endişesini gidermiş. Hiç kimse "Canını Azrail aldı." demiyor. "Filan kişi şu sebepten dolayı öldü." diyor. Bu da Allah'ın rahmetinin bir göstergesidir. Yoksa insanlar Azrail'den, hatta Allah'tan şikâyetçi olacaktı. Araya sebepler girince şikâyetler gidip o sebeplere çarpıyor. İnsanlar da isyan etmekten kurtuluyorlar.

Abdülhamid meseleyi hiç böyle değerlendirmemişti. Sanki Şeyh Efendi konuşmuyor, ağzından inci mercan saçılıyordu. Sesi ve görüntüsüyle insana huzur veriyordu. Bu huzuru duyabileceği başka mekânlar yoktu. Ancak burada bu kadar rahatlıyordu.

Şeyhim burada sizinle kalsam, dememek için kendini zor tuttu. Çünkü bunu daha önce söylediğinde Mehmet Zahir Efendi kabul etmemişi.

– Burada bir kanat takılıyor, ama Saray’da iki kanat takma ihtimalin var, demişti.

Aynı sözleri babasından da duyunca iki kanat takmanın ne demek olduğunu anlamıştı.

Mehmet Zahir Efendi,

– İnsan, kaderin çizdiği yolda yürümek mecburiyetindedir, diyerek devam etti. Kader geride kalanlara bazen hiç beklemediği yükleri emanet eder. O farkında değildir. Olaylar bir sıra takip ederek öyle bir noktaya gelir ki insan hiç beklemediği bir anda dağ gibi bir yükün altına giriverir.

Şeyh Efendi ne demek istiyordu? Yoksa kalp gözüyle ileride yaşanacak şeyleri mi görüyordu? Bir yükten bahsediyordu. Bu, olsa olsa milletin sorumluluğunu almak makamı idi. Yani Padişahlıktı. Ama Padişahlık kendisine çok uzaktı. Amcası gençti. Yıllarca padişahlık yapabiliirdi. Amcasından sonra ise abisi Murat vardı.

Şeyh Efendi Şehzade’nin içinden geçenleri okumuş gibi,

– Allah dilerse uzakları yakın eder, dedi. Yeter ki insan o yakınlığın hakkını verebilsin.

Abdülhamid, büyülenmiş gözlerle şeyhine bakıyordu. Daha önceki görüşmelerinde hiç böyle konuşmazdı.

Yoksa bildiği bir Şey mi vardı? Ya da ölüme mi hazırlanıyordu? Zaten bir hayli yaşıldı. Belki de kendisine son dersini veriyordu.

Karşılıklı konuşmalar bir süre daha devam etti. Abdülhamid aklına takılan, kendisini huzursuz eden bütün her şeyi sordu. Aldığı cevaplar yeniden canlanmasını sağladı. Kalbi sevinçle doldu. Burada uzun süre kalmak, bu huzur dolu dakikaları sürekli yaşamak istiyordu. Fakat vakit bir hayli ilerlemişti. Şeyhinden müsaade isteyerek dergâhtan ayrıldı.

Dalgalar aynı coşkuyla kıyıya vururken, dalgaların sesini dinleyerek kıyı boyunca yürüdü.

SULTAN ABDULAZİZ

“Bu senenin kışı çok etin geçecek.” Bu cümle İstanbul’daki her ferdin ağızından düşmeyen bir cümleydi. Tipi, poyraz üst üste geliyor, sokakları, caddeleri kar yığınları kaplıyordu. Herkes evine kapanmıştı. Bu havada dışarı çıkmaya kimse cesaret edemiyordu.

Sultan Abdülhamid de kendi çiftliğine kapanmış, herkes gibi güzel günlerin yeniden gelmesini bekliyordu. Fakat eski baharlar, yazlar bir türlü gelmiyordu. Mübarek kış ayı uzadıkça uzuyordu.

Soğuk kış gecelerinde insanların diline yapışan başka bir cümle daha vardı: Bu memleketin hâli ne olacaktı? Soğukların azaldığı zamanlarda Mercan’ın kahvehanesine gelen müşteriler akşama kadar bu konuyu konuşuyorlardı.

Bu gidişat iyi değil, diye söyleniyorlardı. Hâlimden şikâyet eden edene, ama kimse ileride nelerle karşılaşacağını bilmiyordu.

Sultan Abdülaziz tahta çıkalı on dört sene olmuştu. Bu süre içinde içerde ve dışarıda önemli gelişmeler yaşanmıştı. Hatta bazı sıkıntılar artarak devam ediyordu. Devlet ekonomik olarak zor durumdaydı. Açıkları kapatmak için sürekli borç alınıyordu.

Öte yandan verdiği borçları zamanında alamayan Batılı devletler, tahsilâtı bizzat kendileri yapmak istiyordu. Devletin siyasi ve ekonomik olarak zorda olması onların iştihânı kabartıyordu. Artık açıkça “Osmanlı Devleti yaşayamaz, parçalamak gerekir.” sözlerini seslendiriyorlardı.

Sultan Abdülaziz çaresizdi. O ne uzun süren kış mevsimini düşünüyordu ne de gelecek ayların güzelliğini. Aynen kahvehane sakinleri gibi o da memleketin istikbali hakkında kesin bir kanaate sahip değildi. Çünkü etrafındaki insanlar kendi menfaatini her şeyin üzerinde gören, vatan ve millet duygusu gelişmemiş kişilerdi. Padişah yıllarca adam yokluğu çekmişti. Birkaç güzel insan vardı, onlar da diğerlerinin suyuna gidiyordu.

Öte yandan Balkanlardan gelen haberler de pek iç açıcı değildi. Bulgarlar ayaklanmış, Müslüman köylerini

yakıp yıkıyorlardı. Bosna-Hersek'te ise çatışmalar hızlanmıştı.

Bunların üzerine bir de ultiatom⁹ gelmişti. Batılı devletler Balkanlarda yaşanan olayların sorumlusu olarak Osmanlı'yı görüyordu. Hâlbuki olayı çıkaranlar Sırlar, mağdur durumda olanlarsa Müslümanlardı. Çalışma odasında ultiatomu okurken buruk bir tebessüm yayıldı dudaklarına.

– Demek eskiden dost gözüken devletler artık açıkça düşmanlıklarını ilan ediyorlar, diye söylendi.

Bir süre devletin şanlı geçmişini düşündü. Dört kıtada at koşturan ecdatlarını yâd etti.

– Dünkü kapıkulları bugün ultiatom veriyor, diyerek iç geçirdi.

Devletin yaşadığı sıkıntılar, padişaha düşmanlık besleyen Mithat Paşa ve ekibini sevindiriyordu. Aslında yaşananların tek sorumlusu onlardı. Sadrazam¹⁰ olduğu dönem Mithat Paşa'ya Padişah,

– Hazinesinin durumu nedir, diye sorduğunda o,

– Ağzına kadar dolu, diye cevap vermişti.

⁹ Ültimatom: Bir devletin başka bir devlete isteklerinin yerine getirilmesi için verdiği ikaz.

¹⁰ Sadrazam: Osmanlı Devleti'nde başbakan.

Önceleri anlaşılmayan açıklar, borç alımıyla daha çok açılınca devlet neredeyse iflas edecek duruma gelmişti. Sultan Abdülaziz çok geçmeden Mithat Paşa'yı Sadrazamlıktan aldı.

Mithat Paşa'nın niyeti devlette daimi olmaktı. Yani ölünceye kadar Sadrazam olmak istiyordu. Hatta Saray mensubu olmamasına rağmen padişah olmayı bile düşünüyordu. Sultan Abdülaziz tahtta iken ne sadrazam olabileirdi ne de daha ötesi. Bu sebeple ilk fırsatta padişahı tahttan indirmek istiyordu. Fakat bir padişahı tahttan indirmek kolay değildi. Önce bir fetva¹¹ yazılması gerekiyordu.

Fetva, önce peygamber torunu olduğuna inanılan Şerif Muhiddin Efendi'den istendi. Seksen altı yaşındaydı. Bu zamana kadar doğru bildiği yolda taviz vermeden bir hayat yaşamıştı. Aklaşmış sakallarını sıvazlayıp gözlerini kıstı ve Paşa'ya baktı.

– Bir padişahı görevden almak için onun ya deli ya da dinden çıkmış olması gerekir, dedi. Sultan Abdülaziz kâfir mi oldu, deli mi?

Şerif Muhiddin Efendi'nin sorusu havada kaldı. Ne Sükrü Paşa ne de Mithat Paşa cevap verebildi. İkisi de

¹¹ Fetva: Bir problemi dini kurallara göre açıklayan belge.

susuyordu. Çünkü Padişah ne deliydi ne de dinden çıkmıştı. Şu hâlde fetva yazılamazdı. Fakat Mithat Paşa Padişah'ı tahttan indirmeyi kafasına koymuştu bir kere. Devletin içinde bulunduğu ve herkesin şikâyet ettiği durumlar onu pek ilgilendirmiyordu. Önemli olan kendi geleceği ve menfaatleriydi. Şerif Muhiddin Efendi yazmazsa biz de başkasına yazdırırız, diyerek taraftarlarına güvence veriyordu.

Aklına Fetva Emmini Kara Halil geldi. Baba dostuydu. Şeyhülislam¹² olmak istiyordu. Mithat Paşa gibi onun da emelleri vardı. Sultan Abdülaziz tahtta olduğu sürece ne Mithat Paşa iktidarı elde edebilir ne de Kara Halil Şeyhülislam olabilirdi. Kara Halil, Mithat Paşa'nın teklifini hiç düşünmeden kabul etti. Padişahın deli ve dinden çıkmış olduğunu belirten bir fetva yazacaktı.

Mithat Paşa,

– Fetvanın kuvvetli olması için padişahın hem aklen hem dinen kusurlu bulunduğunu yazmak icap eder. Fetva önemlidir, ne denirse halk inanır, diyerek talimatını verdi.

Mithat Paşa'dan talimatı alan Kara Halil fetvayı vakit geçirmeden yazdı. Sırada fetvanın okunacağı

¹² Şeyhülislam: Osmanlı Devleti'nde, din işlerinden sorumlu olan kişi.

uygun ortamın oluşturulması vardı. Mithat Paşa onu da düşünmüştü. Sultan Abdülaziz Saray'dan çıkarılıp Sultan Murat'a bağlılık ifade edilirken bir taraftan da fetva okunacaktı. Padişah'ı Saray'dan çıkarıp Beyazıt'a getirme işini Süleyman Paşa'ya vermişti. Sabırsızlıkla ondan gelecek haberleri bekliyordu.

Bu arada Sultan Abdülaziz'i kayıkla Sarayburnu'na nakleden Süleyman Paşa, Dolmabahçe Sarayı'nın veliaht dairesinin ana kapısına geldi. Burada Sultan Murat'ı alıp biat edilecek yere götürecekti. Yanında iki bölük asker vardı. Bunları iki sıra hâlinde dizdirdi. Sonra muhafızlara,

– Kapıyı açın, diye seslendi. Efendimize haber verin, dışarı teşrif buyursunlar!

Bir muhafız korkuyla daireye daldı.

– Efendimiz, bir binbaşı dışarıda sizi istiyor, dedi.

Sultan Murat, önemli bir gelişme olduğunu düşünerek ayağa kalktı. Aklına kötü şeyler geliyordu. Pencereye koştu. İki sıra askerin bütün veliaht dairesini sarmış olduğunu gördü.

Birkaç dakika sonra dışarıya çıktı. Baktı. Karşısında genç bir binbaşı duruyordu. Bu binbaşiyı tanımadı. Fakat oğlunun lalası Süleyman Ağa onu tanımıştı.

– Bu, Süleyman Paşa’dır Efendimiz, dedi. Harp okulunun komutanı...

Komutan, Veliahdı askeri selâmla selâmladı. Sultan Murat rahat bir nefes aldı.

Süleyman Paşa, Veliahdın önüne düşüp onu Saray’dan çıkardı. Beraberindekilerle birlikte asker hattına geldiler. Ordudan Türkçe bilmeyen iki tabur asker, Padişah’ı koruyordu. Fakat Süleyman Paşa’ya bağlı askerler Padişah’ı çoktan Sarayburnu’na götürmüşlerdi. Süleyman Paşa, Arapça bilen bir asker vasıtasıyla,

– Sultan Abdülaziz öldü, Sultan Murat tahta oturacak, dedi.

Bu söz üzerine muhafızlar kenara çekildiler. Süleyman Paşa önde, Sultan Murat arkada, onların arkasında da askerler, hep birlikte Saray’dan çıktılar. Sirkeci’ye gelince arabaya binip Beyazıt’a geçtiler.

Beyazıt ana baba günüydü. Askerler, ulema ve halk... Olup biteni bilenlerin dışında herkes şaşkıındı. Halktan bazı insanlar soran gözlerle birbirlerine bakıyordu.

Sultan Murat, orta yere konan koltuğa oturdu. Paşalar teker teker gelip biat ettiler. Biat töreni bittikten sonra tekrar Sirkeci’ye hareket etti. Padişah’a mahsus yedi

çifte saltanat kayığına binip Dolmabahçe Sarayı'na geldi. Burada da Saray erkânının biatini kabul etti.

Biat törenleri yolunda gidiyordu. Fakat sıra dışı bu gelişmeyi kabul etmeyen vezirler de vardı. Bunlardan biri de Yusuf Kamil Paşa'ydı. Hiç hırslı değildi. Büyük bir üzüntü içinde Saray'a girdi. Nazırlar ve vezirler küçük salonda toplanmışlardı. Sadrazam Rüştü Paşa'yı gördü. Kendisini hürmetle selâmlayan Sadrazama,

– İyi halt ettiniz, diyerek sert bir ifade kullandı. Yetmiş yıldır unutulmuş kötü bir şeyi hortlattınız. Padişahı tahttan indirdiniz. Şahsi menfaatiniz için devletin ve milletin menfaatlerini yerle bir ettiniz!

Salona sessizlik çöktü. Kimseden çıt çıkmıyordu. Sadrazam Rüştü Paşa,

– Fakat Paşa hazretleri... diyerek savunmaya geçse de Kamil Paşa ona bu fırsatı vermedi.

– Yaptığınız iş şahsi garaz eseridir, dedi. Milletin tek ferdi bu yaptıklarınıza rıza göstermez. Bakalım halka ne cevap vereceksiniz. Halk sahte fetvanıza inanacak mı, göreceğiz.

HALK NE DİYOR?

Soğuk kış geride kalmıştı. Mayıs ayına has güzel-likler yaşansa da memleketin atmosferinde değişen bir şey yoktu. Devletin zirvesinde havalar çetin geçiyordu. Bitmek bilmeyen iktidar kavgaları Sultan Abdülaziz'in tahttan uzaklaştırılmasıyla şimdilik son bulmuştu. Fakat halkın tedirginliği hâlâ devam ediyordu.

Vakit ikinci sonrasıydı.

Kahveci Arap Mercan'ın dükkânının önü bir hayli kalabalıktı. Avludaki dut ağacının gölgesi masaların üzerine düşüyordu. Her masada ikişer üçer adam vardı.

Dut ağacının hemen yanındaki masa kalabalıktı. Masadakiler dikkatle berber Kazım'ı dinliyorlardı. Genişçe dudaklarını daha bir yayarak konuşan Kazım,

– İstanbul’un tadı kalmadı, deyince Bakırcı Ramazan atıldı.

– Nerenin tadı kaldı ki? Eşkîyalık aldı başını gidiyor. Buna bir son vermesi gereken devlet adamları köşklerinden çıkmıyor. Gemisini yürüten kaptan, misali yöneticiler ceplerinin derdinde.

Berber Kazım tekrar söze girdi.

– Ülkenin yaşadığı sorunların tek sorumlusu oymuş gibi Padişahımızı tahttan indirdiler. Bir de utanmadan yok küfre girmiş, yok efendim deliymiş! Sen gel bunu külâhıma anlat. Kimi kandırıyorsunuz? Sultan Abdülaziz’in ne kadar akıl sahibi ve ince zekâlı bir insan olduğunu herkes biliyor. Güya insanları aldatıyorlar. Uyduruk bir fetva ile padişahı tahttan indirince halkı kandıracaklarını zannettiler. Daha düne kadar padişahı öven, onun devleti ve milleti için ne kadar çaba içinde olduğunu söyleyen kendileri değildi sanki!

– Yani içinde bulunduğumuz şu buhranlı günlerin sorumlusu Sultan Abdülaziz değil mi?

Bütün gözler sözün sahibi Manav Halil’e çevrildi. Berber Kazım,

– Sen kimden yanasın yahu, diyerek kükredi. Kendinden başkasını tanımaz adamlardan yana mı, İslâm’ın

halifesi Padişah efendimizden yana mı? Yoksa sahte fetvaya sen de mi inandın?

Kazım ustanın bu sert çıkışı ortamı biraz gerse de Manav Halil karşılık vermedi. Zaten konuştuğuna pişman olmuştu. Biraz düşününce Berber Kazım'a hak verdi. Şimdiye kadar kimseden Padişah'ın yanlış yaptığını duymamıştı. Eğer yanlışlık sayılırsa yaptığı bir şey vardı: O da suçlulara çok hoşgörölü olmasıydı.

Bakırcı Ramazan,

– Sultan Abdülaziz'i haksız bir şekilde tahttan indirenler bakalım Sultan Murat'a istediklerini yaptırabilecekler mi, dedi.

– Benim gönlüm Şehzade Abdülhamid'den yanaydı, diye söze girdi Arap Mercan.

Yıllar önce dükkânının önünde attan düşen çocuğu hayal etti birden. O ne güzel bir tavırdı öyle! Acılar içindeydi, kendisine kim olduğu sorulduğu hâlde şehzade olduğunu söylememişti. Arap Mercan'a göre büyük bir lider olacağını ta o zaman göstermişti Abdülhamid. İlerleyen zamanlarda birkaç defa görüşmüşlerdi. Belki de bu tanışıklıktan dolayı onun padişah olmasını istiyordu.

Berber Kazım,

– İyi de ustacığım zaten sıra Sultan Murat'ta idi, dedi. Sultan Abdülaziz'i tahttan indirenler kimi getireceklerini

önceden planlamışlardır. Bence bu işin içinde Sultan Murat da vardır! Padişah olmak istediğini çevresindekiler söyleyip duruyormuş. Allah bu millete dert vermesin!

Arap Mercan'la Berber Kazım'ı dikkatle dinleyen Tüccar Ömer,

– Padişahın kim olduğundan ziyade ben Sultan Abdülaziz'in hayatından endişe ediyorum, dedi. Hak hukuk tanımayan insanların ne yapacakları belli olmaz. Belki de Padişah efendimizin canına kıyarlar.

– Ağzından yel alsın, o nasıl söz, dedi Arap Mercan.

Oradaki herkes Arap Mercan'ın hissiyatına katılsa da Tüccar Ömer Efendi'ye de hak verdiler. Kafa sallayarak onu tasdik ettiler.

Karşılıklı konuşmalar akşama kadar sürdü. Bazen siyasetten bazen ekonomiden söz açtılar. Belki konuşulacak daha çok şey vardı. Fakat dile getirmedikleri, ama kalplerinden geçirdikleri tek şey, “İnşallah yeni padişah Sultan Murat, Mithat Paşa ve onun gibilerinin etkisinde kalmaz!” düşüncesi idi.

Güneş ufukta kaybolurken dut ağacının yaprakları hışırdamaya başladı. Hafif bir rüzgâr çıkmıştı. Onlar evlerinin yolunu tutarken rüzgâr da şiddetini artırmıştı.

KORKUNÇ PLAN

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine kimse razı olmamıştı. Öte yandan henüz Sultan Murat'ın padişahlığı da kabullenilmemişti. Bu sebeple darbecilerin koltukları sağlam değildi. Hem yerlerini sağlamlaştırmak hem de Sultan Murat'ın padişahlığını pekiştirmek istiyorlardı. Ne yapmaları gerektiğini uzun uzun konuştular. Hüseyin Avni Paşa,

– Bir memlekette iki padişah olmaz, deyince orada-kiler şaşkınlıklarını gizleyemediler. Mithat Paşa,

– Zaten iki değil, bir padişah var. Sultan Abdülaziz'in ailesiyle birlikte zindanda olduğunu unuttunuz galiba, dedi.

– Zindanda da olsa o bir padişah ve halk onu unutamadı.

– Zamanla unutacaklardır.

– Halk cahil, ama padişahlarına bağlıdır. Sultan Murat'ın bizim marifetimizle padişah olduğunu bilmeyen yok. Yani sizin fetvalar hiçbir işe yaramadı.

Mithat Paşa bu söze biraz bozuldu. Fakat Hüseyin Avni Paşa'ya bir şey demedi. Sadece,

– Peki, bundan sonra ne yapmak gerekir, diye sordu.

– Yapılacakları yakında herkes görür, deyip kestirip attı.

Sultan Abdülaziz'in, amcası Üçüncü Selim'den kalma bir palası vardı. Saray'dan çıkarken bu palayı da beraberinde götürmüştü. Âdeti olduğu üzere yatarken başucuna asar, öyle uyurdu.

Hüseyin Avni Paşa bu palanın alınmasını istiyordu.

Pala meselesi uzun uzun konuşuldu. Sultan, güçlü kuvvetli biriydi. Pehlivan yapılıydı. Kimse elinden zorla palayı alamazdı. Önüne çıkan ilk kişiyi devirirdi. Bu sebeple zorla değil, konuşarak alınması gerekiyordu.

Fakat kimse konuşmaya bile cesaret edemiyordu. Annesi Pertevniyal Valide Sultan'a müracaat edildi. Valide Sultan şaşkıındı.

– Allah Allah, dedi. Pala Sultan Selim'den kalma hatıradır. İstemeye ne hakları var?

Sonra da “Bu adamlar kafalarına koyduklarını yaparlar, iyisi mi g zellekle getirip palay  teslim etmeliyim.” diye d    nd . Bir gün önce s ng l  bir askerin kendisini itmesi, böyle d    nmesine sebep olmuştu. Pala bahanesiyle içeri girip oğluna zarar vermelerinden korkuyordu.

O lundan habersiz onun yatak odasına girdi. Palay  alıp etekli inin altına sakladı. Sonra bir cariyeye vasıtasıyla teslim etti.

Sultan Abdülaziz Topkapı Saray ’ndan Fer’iye Saray ’na getirileli iki gün olmuştu. İki gününü de Kur’ n okuyarak geçirmişti.

O sabah kalfanın getirdiği kahvesini i mi , sonra kahvaltı etmişti. Kahvaltı sonrası sakal n  düzeltmek için makas istedi. Bir süre sonra padi ah n olduğu odadan hayk rmalar ve garip sesler gelmeye başladı. Güçlü kuvvetli olduğu belli, garip kıyafetli    adam seslerin geldiği odadan hızlıca uzakla t lar. Az ötede padi ah n Kur’ n’ , Yusuf S resi açık olmak üzere göze çarpıyordu.

Padi ah n her iki bile inden de kan akıyordu. Valide Sultan, oğlunu kanlar içinde görünce çok oldu. Can havliyle ona ko tu. Hemen kolları arasına aldı. Sultan Abdülaziz “Allah!” deyip inliyordu. Bir süre sonra gözlerini kapattı. Valide sultanın gözyaşları Abdülaziz’in alnına damlıyor, oradan saçlarına doğru süzülüyordu.

Eski sadrazamlardan Yusuf Kamil Paşa, haberi öğrendiğinde yanındaki vezirlere,

– Hüseyin Avni mel'ununa söyleyin, Peygamber Efendimiz “Katili katille müjdeleyin.” buyurmuşlardır. Bu sır, en yakın zamanda onun için zuhur edecektir, dedi. Onu da bir öldüren çıkacaktır.

Paşa bir süre suskun kaldıktan sonra devam etti:

– Hain Hüseyin Avni, başımıza neler getirdi, neler getirecek... Ayağının ucundan başına kadar Cenâb-ı Hakk'ın Osmanlı Padişahı olarak yarattığı bir Sultan'ın kaybına sebep oldu. Mel'un, padişahın başını yedi. İnşallah tez zamanda o da katledilir.

SULTAN MURAT

Sıcaklar gittikçe artıyordu. Günlerdir serin esen rüzgâr, yerini boğucu bir sığağa bırakmıştı.

Padişah Sultan Murat Saray'da istirahat ediyordu. Geçmek bilmeyen bir baş ağrısına tutulmuştu. Ağrılar bazen öyle bir hâl alıyordu ki o dakikalarda beyni dışarı fırlayacak gibi oluyordu. Mabeyindekiler çok önemli bir şey olmadığı sürece onu rahatsız etmiyorlardı.

Hararetin yoğun olduğu öğle saatlerinde Saray'a Damat Nuri Paşa geldi. Hemen padişahın huzuruna çıktı. Telaşlıydı. Aklında bir şeyler vardı ve onu nasıl söyleyeceğini bilemez bir hâldeydi. Sağa sola dönüp duruyordu. Padişahın karşısında durup titrek sesiyle,

– Amcanız... dedi. Ama gerisini getiremedi.

Sultan Murat, meraklanmıştı.

– Ne oldu amcama?

– Amcanızın bilekleri kesilmiş.

– Kim kesmiş, yoksa intihar mı etmiş?

– Bilmiyorum, ama çok kan kaybetmiş.

– Hemen durma git, amcamın tedavisine başlansın!

Aman bir şey olmasın!

Damat Nuri Paşa, hızlı bir şekilde Saray'dan çıktı. Bir süre sonra ağlamaklı bir yüzle tekrar huzura çıktı.

– Maalesef, efendimiz amcanız vefat etmiş.

Sultan Murat yerin ayaklarının altından kaydığını hissetti. Kendini koltuğa bıraktı. Başını iyice ağırlaştırmıştı. Vücuduna söz geçiremiyordu. Mabeyinci Seyit Bey, baygınlık geçiren Sultan'ı ayıltmak için biraz su ile yüzünü serinletti. Birkaç yudum su içen Sultan, kendine gelmişti.

Çok büyük bir vebalin altına girdiğini düşünüyordu. Halk, iyilik ve kötülük, ne olursa olsun, padişahı bil-meye alışmıştı. Bir taraftan bunlar bir taraftan da amcasının başına gelenler onu iyice yıpratmıştı. O günden sonra baş ağrısı daha da arttı. Ağrı o kadar şiddetliydi ki başı âdeta çatlayacak duruma gelmişti.

Dolmabahçe Sarayı'nda kalması uygun değil, diye düşünülerek Padişah'ı Yıldız köşküne götürdüler. Orada iyileşebileceği düşünülüyordu. Fakat iyileşmek bir yana daha da kötüleşti.

Padişahın yokluğunda işleri Sadrazam Rüştü Paşa yürütüyordu. Mithat Paşa ona gelerek,

– Bu böyle gitmez, dedi.

Rüştü Paşa,

– Haklısın, ama ne yapabiliriz ki, diye karşılık verdi.

– Sultan Murat iyileşmeden Kanun-i Esasi'yi geçiremeyiz. Pek iyileşeceğe de benzemiyor. Yapılacak olan bir şey var: Veliaht Abdülhamid'i tahta çıkarmak.

– Kanun-i Esas'iyi kabul eder mi? Anayasa bizim için çok önemli.

– Eder, diye düşünüyorum, karşılığında padişahlık var.

Sadrazam Rüştü Paşa ile Mithat Paşa'nın konuşmaları akşama kadar sürdü. Akşam olunca sadrazamın yanına gelen diğer paşalar da sohbete iştirak ettiler.

Uzun konuşmalar, değerlendirmeler yapıldı. Herkes kendine göre bir şeyler söyledi. Sonunda Kanun-i Esasi'yi kabul etmek şartıyla Abdülhamid'i göreve getirmeye karar verdiler.

DÜNYA KİME KALMIŞ?

Güneş, yedi tepeye yaslanmış, etrafındaki binaları hafif hafif ısıtıyordu. Beyazıt'taki konağın geniş salonu ağzına kadar doluydu. Her biri ayrı bir bakan olan paşalar, sıcak ve fazla yemekten bunalmış, herkese rehavet çökmüştü.

Bütün askerlerin başı olan Serasker Hüseyin Avni Paşa, yediklerini henüz sindirememiş, eliyle karnına bastırıyordu. Biraz yürümek için ayağa kalktı. Daha birkaç adım atmadan kalktığı yere geri döndü.

Karşı koltuğa yayılan Halet Paşa onu seyrediyor, bıyık altından gülüyordu. Salonun en uzak köşesinde, Avni Paşa ile Halet Paşa'yı izleyen Rüştü Paşa, iki elini dizlerine sertçe vurarak ayağa kalktı. Sıcaktan o da bunalmıştı. Pencerenin yanına gelip başını dışarı uzattı. Güneş bulutların arkasına saklanmıştı ama dışarısı hâlâ sıcaktı.

Zarif bir el omuzlarına dokununca başını çevirdi. Cevdet Paşa,

– Bunaldım, biraz hava alayım, dedi.

Rüştü Paşa'nın çekilmesiyle pencereye o yerleşti. Yakasını gevşetip biraz açtı. Bir süre yakası açık olarak bekledi. Derin derin nefes aldıktan sonra geriye döndü.

Bu arada hizmetliler boş bardakları toplamaya başlamışlardı. Cevdet Paşa elindeki bardağı tepsiye koyup yerine oturdu. Aklından daima “Biz buraya niçin gelmiştik?” düşüncesi geçiyordu. “Saatler geçti, devlet meselelerine dair iki kelam etmedik.” Başköşede oturan ev sahibi Mithat Paşa'ya dönerek yüksek sesle,

– Zatıâlinizin davetine icabet ederek konağınıza geldik. Fakat buraya niçin geldiğimizi henüz öğrenemedik, dedi.

Ötekiler gereksiz bir soruymuş gibi yüzlerini ekşitti. Mithat Paşa nazırların ve vezirlerin duyabileceği şekilde,

– Sultan Murat'ı padişahlığa getirdik, ama henüz halkın hoşnutluğunu kazanamadık, dedi. Öte yandan Karadağ ve Girit'teki isyanlar devam ediyor. Batılı dostlarımız açıkça olaya müdahale edeceklerini bildiriyorlar. Bu akşam, bundan sonra yapacaklarımızı konuşmak için toplandık.

Daha sözünü tamamlamadan her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Kimi ağır ifadelerin yer aldığı bir metin oluşturmaktan bahsediyor, kimi daha serinkanlı olmanın gereğini vurguluyordu. Bazısı ise sıkıntıların diyalogla çözülmesini tavsiye ediyordu. Sultan Murat'ın fikrini alarak bu meseleye çözüm bulalım, diyenlerin sayısı da az değildi.

Kim ne söyleyecekse söylemiş ama bir orta yol bulamamıştı. Serasker Hüseyin Avni Paşa, sessizliğin arttığı bir sırada dizlerinin üzerine doğruldu. Nazırları süzdükten sonra,

– Padişahı bu işe karıştırmayın, dedi.

Ortalık buz gibi oldu. Bu ani çıkışa kimse bir anlam veremedi. “Sebebi nedir?” der gibi Avni Paşa'nın gözlerinin içine baktılar. Lakin paşa diyeceğini demiş, ötesine ağız oynatmamıştı. Hepi topu bir cümle kurduktan sonra yerine oturdu.

Salonun kapısı şiddetle açılınca bütün gözler kapıya çevrildi. İçeriye elinde Amerikan yapımı altı patlar tabancasıyla Çerkez Hasan girdi. Yüz hatları gerilmiş, gözleri öfke saçıyordu. Eli tetikteydi. Salondakiler, ne yapacağını bilemez bir hâlde şaşkın ve çaresiz bekliyorlardı. Çerkez Hasan, hepsini göz hapsine alsa da asıl hedefinde Avni Paşa vardı.

– Davranma serasker, diye bağırdı. Zaman, mekân her şey donmuştu âdeta. Yaşlı ve korkak bedenler tir tir titriyordu. Osmanlı'nın kudretli paşaları ölümün soğuk nefesi karşısında sanki sıtmaya tutulmuşlardı. Yanlış bir hareket kurşuna davetiye çıkarırdı. En iyisi susmak, komutlara göre hareket etmektir. Hemen hemen hepsinin zihninden bunlar geçerken Avni Paşa, korkudan bayılacak hâle geldi. Ağzından zorla bir cümle çıktı.

– Dur oğlum, ne yapıyorsun, indir o silahı, dedi.

Çerkez Hasan,

– Hareket edeni vururum, diye bağırdı.

Hüseyin Avni Paşa ona doğru bir adım attı. Fakat daha ilk adımda kurşunlara hedef oldu. Ortalık ana baba gününe döndü. Çerkes Hasan, o karmaşada ancak iki el ateş edebilmişti.

Biri göğsüne diğeri karnına olmak üzere iki kurşun isabet eden Avni Paşa hâlâ yaşıyordu. Aldığı kurşunlara rağmen yürüyebiliyordu. Elini şiddetle dizine vurup can havliyle koridora çıktı. Fakat daha fazla kaçmaya dermanı yetmedi. Ayakları birbirine dolaştı ve yere yığılıp kaldı. Oracıkta debelenmeye başladı.

Çerkez Hasan, arkasından yetişti. Silahı tekrar doğrulttu. Fakat arka taraftan bir el onu sımsıkı sardı. Kapitan-ı derya Ahmet Paşa yaşlı olmasına rağmen Çerkez

Hasan'ı tutmayı başarmıştı. Kollarını bir mengene gibi kullanarak onu sıkıyordu. Çerkez Hasan, kurtulmak için çırpındı ama başarılı olamadı. Silahı bırakmadan sol eliyle Çerkez kamasını çıkardı ve belini saran elin parmaklarını kesmeye başladı. Canı yanan Ahmet Paşa onu bırakıp kaçtı.

Serasker kanlar içinde yatıyordu. Son bir gayretle gözlerini açıp katiline baktı. Biraz önce ateş saçan gözler fersiz kalmış, “Bunu neden yaptın?” der gibi bakıyordu. Oysa biliyordu. Salonda onlarca devlet adamı vardı, ama silah kendisine doğrultulmuştu. Gözlerini kapattı. Çerkez Hasan işi şansa bırakmak istemiyordu. Eniştesi Sultan Abdülaziz'i tahttan indirerek öldürten, ablasının ölümüne sebep olan Hüseyin Avni Paşa'yı iyice nefessiz bırakmak istiyordu. Ahmet Paşa'nın ellerini doğradığı kamayı üzerine çökerek vücuduna sapladı. Serasker son defa titredi. Kasıldı kaldı.

Senelerce saltanat sürmek isteyen Hüseyin Avni Paşa artık ölmüştü. Padişahın üzerindeki etkisi yalnız birkaç hafta sürmüştü. Birkaç gün önce Yusuf Kamil Paşa'nın Peygamber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) naklettiği “Katili katille müjdeleyin.” sözü gerçek olmuştu.

Çerkez Hasan, sofadan salona döndüğü zaman kimsecikler kalmamıştı. Bir dakika içinde devletlû paşalar nereye savuşmuşlardı? Salonda tek başınaydı. Askerler gelince teslim oldu. Bu olaydan sonra kendisini yaşatmayacaklarını biliyordu.

Askerlerin kolları arasında bir sona doğru yol alırken, “Artık yaşamasam da bir önemi yok.” diye düşünüyordu.

MASLAK KÖŞKÜ'NDE BULUŞMA

Bin sekiz yüz yetmiş altının Ağustosı.

Çerkez Hasan olayının sıcaklığı Ağustos sıcaklarına karışmıştı.

İstanbul'un her köşesinde derin bir sessizlik sürüyordu. Tarabya, nefes almaya korkuyordu sanki. En ufak bir esinti yoktu.

Bu derin sessizlik içinde yüzen Maslak Köşkü, uzaktan Tarabya sahillerine bakıyordu.

Kandiller yanmış, saatler geçmesine rağmen büyük salonun ışıkları sönmemişti. Önemli bir buluşmaya ev sahipliği yapıyordu. Denize bakan açık penceresinden üç kişinin karaltıları gözüküyordu.

Elinde kahve fincanıyla Mithat Paşa salonun ortasında ayakta duruyordu. Yüzünde memnuniyetin izleri vardı. En büyük rakibi Hüseyin Avni Paşa'nın yokluğunda meydan kendisine kalmıştı. Kahveyle birlikte sanki sevinç yudumluyordu.

Lodos hafiften esmeye başladı. Boğaz'ın durgun, gümüş suları yeniden hareketlendi.

Paşa, uzun süren konuşmalardan umduğunu bulmuştu. Fakat hâlâ zihnini kurcalayan bir mesele vardı. Camı kapatıp perdeyi çekti. Gözlerini tam karşısındaki koltukta sakın bir şekilde oturan şehzade Abdülhamid'e dikti. Yer yer endişeyle gölgelenen gözleri şehzadeye bakınca garip bir ışıltıyla parladı.

Sesini akort ederek,

– Tahta çıkarsanız yönetim şekliniz ne olur, diye sordu. Meşrutiyeti¹³ mi yoksa zorbalığı mı tercih edersiniz?

Şehzade ayağa kalkıp Paşa'ya doğru tok ve sağlam birkaç adım attı. Ciddi, pürüzsüz ve insanı derinden etkileyen bir ses tonuyla,

– Avusturya imparatoru, Macaristan'a gider Macar şapkası giyer, Macaristan'dan Avusturya'ya gelir oralı olur, dedi.

¹³ Meşrutiyet: Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet biçimi.

– Ne demek istediğinizi tam olarak anlamadım, biraz açar mısınız?

– Sultanlar kaptanlara benzer. Bir gemi kaptanı, gemiyi nasıl ki icap ettiği hâle göre kumanda eder, ben de kumanda mevkiine gelince memleketin selâmeti ve menfaati hangi idareyi gerektirirse onu tercih ederim. Ayrıca benim şimdiki kanaatim, yönetimin meşruti olması yönündedir.

– Yani meşrutiyeti kabul ediyorsunuz.

– Evet!

Sultan Abdülhamid, hususi olarak Mithat Paşa'nın duymak istediği şeyleri söylemişti. Gerçek niyetini gizliyordu. Sultan Murat, devleti idare edebilecek durumda olsa bu adamlarla hiç muhatap olmazdı. Fakat abisinin durumu ortadaydı. İş başa düşmüştü. Kader hiç yokken ona padişahlık yolunu açmıştı. Şeyh hazretlerinin yıllar evvel söylediği sözler yavaş yavaş ortaya çıkıyordu.

Mithat Paşa Şehzade'ye tebessümle bakarak,

– Siz başa geçince devletimiz sıkıntılardan kurtulacaktır, dedi. Hele bir de meşrutiyeti getirdik mi artık kimse bizi tutamaz. Bu sayede Batılı dostlarımızı da sevindirmiş ve onları kendimize bağlamış oluruz.

Sultan Abdülhamid, tebessüm etmekle yetindi. Bu kadar basit bir anlayışa sözle karşılık verme gereği duymadı. “Eski günlere dönmenin yolu asla bu olamaz.” diye düşünüyordu. Şeyh Efendi, “Bir topluluk kendini değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez. Allah bir şey yapmadan önce mü’minlerin kalplerine bakar.” diyerek gerçek kurtuluşun yolunu yıllar evvel göstermişti.

“Hey gidi...” dedi içinden. İşi gücü devletten nemalanmak olan adam kalkmış eski günlere nasıl döneceğimizden bahsediyor. Güya milleti ve devleti düşünüyor. Fakat sürekli devlete ve millete zarar veriyor.

Mithat Paşa’nın gözlerinin içine bakarak,

– Haklısınız, ama biz önce kendi üzerimize düşenleri yapmalıyız, dedi.

– Batılı devletlerin gözü üzerimizdeyken onları göz ardı etmemiz mümkün değil.

– Onlar bizi göz hapsine alsalar bile onlar istediği için değil ihtiyacımız olduğu için yapacağız bazı şeyleri. Mesela yönetimde padişahın etkisi... Şu haliyle iyi– kötü her şey padişaha atfedilir, vekiller hiç mesuliyet kabul etmezler.

O saate kadar dinlemeyi tercih eden Rüştü Paşa,

– Doğru, diye söze girdi. Zaferler de mağlubiyetler de komutanlara atfedilir, hâlbuki cephede düşmanla karşı karşıya gelen askerdir. Baş sorumlu olabilir, ama bir kumandan tek sorumlu olamaz. Meşrutiyete geçmediğimiz sürece Padişah da her şeyin tek sorumlusu olmaya devam edecektir.

Bu sözler, Sadrazam Rüştü Paşa'nın düşüncelerini açıkça belli ediyordu. Sözlerinin Şehzade üzerinde nasıl bir etki yaptığını anlamak için gözlerini ona dikti. Fakat o an Şehzade, duyduklarından ziyade kafasının içindekilerle meşguldü. Aklından geçenleri şimdilik kimsenin bilmesini istemiyordu. Bir an için daldığı düşünce âleminden sıyrılıp dikkatle kendisine bakan Rüştü Paşa'ya döndü.

– Çok doğru söylüyorsunuz Paşam, koskoca devletin yönetimini yalnız padişaha vermek doğru değildir, dedi.

Karşılıklı konuşmalar geceye dek sürdü. Maslak Köşkü'nün ışıkları söndüğünde İstanbul sessizce uyuyordu.

TARİHİ KILIÇ ALAYI

İstanbul, uzun zamandan beri böyle bir coşku görmemişti.

Dolmabahçe Sarayı'nın etrafını saran halk durmadan "Padişahım çok yaşa, padişahım çok yaşa!" naraları atıyordu.

Oysa daha düne kadar birbirlerine "Ne olacak hâlimiz?" diye soruyorlardı. Fakat bu gün yüzleri gülüyordu. Yüzlerinde açan çiçeklerin kokusu âdeta İstanbul'u sarmış durumdaydı.

Kahveci Arap Mercan ve arkadaşları da oradaydı. Arap Mercan oğlunun elinden tutmuş, padişahı görmeye gelmişti. İşlerin iyi gitmediği dönemleri düşünen Berber Kazım, Manav Halil'in duyacağı şekilde,

– Tencereyi kaybettikten sonra kapağın peşine mi düşeceğiz, bu günde dükkân kapalı olsa ne olur, dedi.

Manav Halil,

– Vallahi ben de kapattım, dedi. “Öğleye doğru açarsın.” diye çırağa tembih ettim.

Biraz sonra uzaktan padişahı görünce sustular. Padişah kayıktaydı. Köşklü saltanat kayığının altın yazması güneşte parlıyordu. Dolmabahçe Sarayı’ndan ayrılırken atılan top sesleri hâlâ kulaklarda yankılanıyordu. Yer gök inliyor, insanlar saltanat kayığındaki padişahı daha yakından görmek için âdeta birbirini eziyordu.

Kalabalığın arasında kalan Arap Mercan, oğlunu omzuna aldı. Sultan Abdülhamid’i o da görsün, istiyordu. Sultan Abdülhamid tam önlerinden geçerken,

– Vay be, dedi kendi kendine. Abdülmecid’in öksüzü padişah oldu ha! Kimin aklına gelirdi Sultan Murat hastalanacak ve Abdülhamid Sultan olacak, diye.

Saltanat kayığı Eyüp’e doğru yol alıyordu. Yaverlerin ve Saray erkânının yer aldığı üç kayığın arkasındaydı. Dalgaların gelip çarpmasına aldırış etmeden suyun üstünde bir kuş gibi süzülüyordu. Geçtiği yerlerde sular yarıyor, arkada ak köpükler bırakıyordu.

Kahveci Arap Mercan oğlunu sırtından indirdi. Güneşin ışıklarını perdelemek için elini alına koydu. Padişah, tunçtan bir heykel gibi duruyordu kayığın üstünde. Yanında seryaveri ve mabeyin başyardımcısı duruyordu. Diğer tarafta ise Damat Mahmud Paşa vardı.

Eyüp’e ulaştıklarında da manzara aynıydı. Sanki Dolmabahçe’nin etrafında biriken halk, bir anda Eyüp sahillerine sıçramıştı. Coşkusunu burada devam ettiriyordu.

“Padişahım çok yaşa, padişahım çok yaşa!” naraları durmak bilmiyordu.

Damat Mahmud Paşa,

– Şimdiye kadar ne yaptı da halk, Sultan Abdülhamid’e bu denli sevgi gösteriyor, diye düşünmekten kendini alamadı.

Padişah kalabalığın arasından ahenkli ve tok adımlarla yürüyordu. Az ötede bekletilen, takımları som altından beyaz bir Arap atına binecekti. Öteden beri severdi ata binmeyi, ama bu zamanda ve bu şekilde bineceği pek aklına gelmezdi. Şehzadeliğinde avlanmayı, ok atmayı ve ata binmeyi hobi olarak yapıyordu. Bundan sonra böyle şeylere vakit ayırabilecek, çiftlikte av partileri düzenleyebilecek mi, bunu zaman gösterecekti.

Önünde kırmızı elbiseli elçilik görevlileri, gümüş buhurdan tutan hazine hademeleri yürüyordu. Halı döşeli yolun iki tarafına kılıçları ve tüylü başlıklarıyla yardımcıları ve askerler dizilmişti.

Bazı devlet adamları, Sultan Abdülhamid'i beyaz yeleli atının üzerinde efsanevi bir kahramana benzetiyorlardı. Uzun zamandır böyle bir tören görmemişlerdi. Aslında Sultan Abdülhamid, gösterişi hiç sevmiyordu. Fakat Osmanlı devletinin büyüklüğünü daha şimdiden bütün dünyaya göstermeliydi.

Eyüp Camii'ne gelince atından indi. Başını önünde, huzurun dalga dalga yayıldığı camiye doğru yürüdü. Padişah olmasına rağmen aciz bir kul olarak görüyordu kendini. Rabbin evine götüren her adımda aciziyetini daha derinden hissediyordu. Hiç hesapta yokken halife olmuştu. O sebeple şükürünü eda etmeliydi.

Öğle ezanı henüz okunmamıştı. İki rekât şükür namazı kılıp ellerini ulu dergâha kaldırdı. Dudakları kıpır kıpır oynuyordu.

– Ya Rabbi, dedi. Bu millete ve memlekete zeval verme ve bana verilen bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmeyi nasip et!

Bir süre sonra ayağa kalktı. Hz. Eyüp'ün türbesine girip bir süre de orada dua etti. Bu arada “Padişahım çok

yaşa, padişahım çok yaşa!” diyen insanlar durmak bilmiyor, dillerine yapışan bu kelimeleri tekrar ederek yeri göğü inletiyorlardı.

Türbe çıkışı Şeyhülislam’ın uzattığı ve Hz. Ömer’e ait olan kılıcı büyük bir saygıyla aldı. Kılıcın kabzasından tuttuğunda içine doğru ılık bir duygunun aktığını hissetti. Bu kılıç hak ile batılı birbirinden ayıran, “Kenar-ı Dicle’de bir kurt bir koyunu kapsa gelir Adl-i İlahi onu Ömer’den sorar.” diyen ikinci halife Ömer’e aitti. Acaba onun kılıcını kuşanmakla onun gibi olabilecek miydi? Sembolik olarak kuşandığı bu kılıçla hakla batılı birbirinden ayırabilecek miydi?

Eyüp’ten ayrıldıktan sonra Edirne kapısına geldi. Burada altın ve mücevherlerle kaplanmış başka bir ata bindi. Dedesi İkinci Mahmut’un türbesini ziyaret edecekti. Şehzadelik döneminde zaman zaman dedesi İkinci Mahmud’un türbesine gelir, dua ederdi. Fakat bu kez Padişah olarak geliyordu dedesinin kabrine. En çok sevdiği padişahlardan biriydi o. Buğulu, siyah gözlerini türbenin üstünde gezdirdi. Dudakları kıpır kıpır oynuyordu.

Burada da uzun uzun dua etti. Artık Dolmabahçe Sarayı’na dönme vakti gelmişti. İstemeyerek de olsa türbeden ayrıldı. Yoğun tezahüratlar, “Padişahım çok yaşa!” naraları eşliğinde Eyüp’teki köşklü saltanat kayığına bindi.

Güneş minarelerin ucunda titrerken kayık hareket etti. Boğaz'ın lacivert sularını yarıp geçen kayık uzaklaşana dek halk, askerler ve devlet ricali yerlerini terk etmediler. Dolmabahçe Sarayı'nın yanında Kahveci Arap Mercan, Berber Kazım, Manav Halil de yerlerinden ayrılmamış, bekliyordı.

Köşklü saltanat kayığı dalgaların tokatladığı sahile gelince ayağa kalktı. Güverteye çıktı. Sabahki kalabalığın dağılmamış olduğunu görünce şaşkınlığını gizleyemedi. Yanındakilerin duyacağı bir şekilde,

– Arkasına halkı alan ve halkın sevgisini suiistimal etmeyen her lider muvaffak olur, dedi.

Sonra “Allah beni size mahcup etmesin.” diyerek kıyı boyu dizilmiş halkı selâmladı.

Padişah'ın kayıktan inip saraya gitmesiyle tören bitti.

ANNESİZLİĞİMİ HİSSETTİRMEDİNİZ!

Dalgaların serinlettiği Dolmabahçe, Boğaz'ın ince, kırılğan boynuna takılmış, narin bir gerdanlık gibi parlıyordu.

Sultan Abdülhamid, uzun süren şehzadelikten sonra yaklaşık üç ay veliaht olarak kalmıştı. Dolmabahçe Sarayı'nın yeni sahibi olarak buraya yerleşmişti. Şehzadelik döneminden kalma alışkanlıkla yine erken kalktı. Üzerinde dizlerine kadar inen pamuklu, uzun bir gömlek vardı. Henüz sabah ezanı okunmamıştı.

İstanbul'un uyukulu çehresini bu vakitte izlemek için pencereye yöneldi. Kalın perdenin örttüğü geniş, uzun ve derin pencereden şehre baktı. Sonra siyah peçesiyle ak çehresini gizleyen semayı seyre koyuldu. Seher serinliği yüzünü okşuyordu.

Seher yeli çenesinde, kemerli burnunda ve dalgalı saçlarında gezindi.

Bir dönem dünyaya nizam veren atalarını düşündü. O günleri yeniden yaşayabilecek miydi? Henüz padişah olmadan evvel Balkanlarda patlak veren isyanları bastırabilecek, içteki kargaşa ve keşmekeşliğe bir son verebilecek miydi?

Önce nereden başlamalıydı? Ayaklardan mı, başlardan mı?

Balık baştan kokar, diye düşündü. Baş nereye çekerse ayaklar oraya gider. Önce başlardan başlamak gerekir.

Müezzin efendilerin karanlığı delen sesleri semada buluşurken o da banyo dairesine yöneldi. Banyo dairesi, geniş salona açılan kapının hemen yanı başındaydı. Abdestini aldıktan sonra huşu içinde, namazını kıldı. Ellerini açtı. Kalpleri, kalplerin sahiplerini ve bütün varlığı kudret eliyle evirip çeviren Yüce Dergâh'ın kapısının tokmağına dokunmak için dakikalarca indirmede. Neden sonra ellerini yüzüne sürüp tesbihat yapmaya başladı. Allah'ın isimlerini tek tek söylemeye başladı. Söylediği her kelimeyle huzur ve mutluluğu artıyordu. Âdeta ruhunun kanatlandığını hissediyordu.

Güneş ufukta yükselirken ayağa kalktı. Fesini takıp, üzerine önü iki sıra düğmeli ince, zarif kumaştan yapılmış

uzun paltosunu giydi. Konçlu ve uzun topuklu, köselesi kalın tabanlı botuyla tam bir zarafet timsali oldu. Saray'ın bahçesine çıkıp Boğaz tarafına doğru yürümeye başladı.

Bahçede fazla durmadı. Çalışma odasına döndü. Kilercibaşı Osman Bey kahvaltının hazır olduğunu söyleyince ona,

– Yarım bardak sütle bir şişe soda getirir misin, dedi.

Öteden beri sabah kahvaltılarını hafif yapmayı tercih ediyordu. Hepi topu yarım bardaktan ibaret olan süte sodayı katıp içti.

Kilercibaşı salondan ayrılmamıştı. Bardak boşalınca alıp çıktı. Padişah, sadakatinden hiçbir zaman şüphe etmediği Osman Bey'in arkasından bir süre onu seyretti. Şehzadelik günlerinden beri hizmetinde bulunuyordu. Artık yaşlanmıştı. Fakat Padişah huzurunda nasıl durması, nasıl davranması gerektiğini gayet iyi biliyor; çevik hareketlerle işini yapmaya devam ediyordu.

O çıkar çıkmaz padişahın isteği üzerine mabeyinci geldi. Elleri önde birbirine kenetli olarak kapının eşliğinde bekliyordu. Göz ucuyla Saray'ın yeni sahibini inceliyordu. Sultan Abdülhamid, ayaktaydı.

– Kızlar ağasına, üvey annem Perestu Kadın’la görüşmek istediğimi söyle. Biraz sonra buraya davet edilmesini rica ediyorum, dedi.

Biraz sonra Perestu Kadın huzura çıktı. Padişah, yıllarca kendisine annelik yapan zarif, ince ruhlu bu kadın karşısında evvela ne diyeceğini bilemedi.

O da benzer duygular yaşıyordu. On bir, on iki yaşlarında iken birden bire karşısına çıkarılan ve “Buna annelik yapar mısın?” denilen küçük Abdülhamid şimdi bir padişahtı.

Oğlunu seyreden mavi, çekingen gözleri ısıltı ısıldı. Yüzündeki aydınlık gözlerine nispet yapar gibiydi. Öz evlattan yoksun bir anneydi o. Fakat öz oğul kadar sevmiş, bir annenin kendi öz çocuğuna gösterebileceği ihtimamı, özeni göstermişti Abdülhamid’e. Sevgisini esirgememişti ondan. Aralarındaki sevgi bağı gittikçe kuvvetlenmişti.

Abdülhamid, annesinin elini öptükten sonra onu karşısına alıp asil, saygılı ve mütebessim çehresine baktı. Bu yüzde insana güven ve huzur veren bir güzellik vardı. Aynı huzur ve güveni yıllar önce de görmüştü bu çehrede.

O zamanlar küçüktü, küçücüktü. Yalnızdı. Biricik annesi ince hastalığın pençesinden kurtulamamış, göçüp

gitmişti dünyadan. Perestu Kadın sayesinde yeniden yüzü gülmüş, mutlu olmayı bilmişti. Şimdi de onun mutlu olma zamanıydı.

Sultan Abdülhamid, tane tane konuşmaya başladı:

– Siz bana annesizliğimi bir gün bile hissettirmedi-
niz. Nazarımda öz annemden farkınız yoktur. Saray’daki
konumunuz Valide Sultanlık mevkiidir. Valide Sultanlığın
bütün hak ve salahiyetlerine sahip olacaksınız.

Bu, şimdiye kadar görülmemiş bir durumdu. Bir
padişah öz annesi olmayan birini Valide Sultanlık maka-
mına getiriyordu.

Abdülhamid, bu kez ciddiyet ve vakarını yansıtan bir
eda ile konuşmaya başladı:

– Yalnız devlet işlerine karışıp şunun bunun himaye-
sini üzerinize almaktan, rütbe ve memuriyet heveslilerine
delaletten katiyen çekinmenizi bilhassa rica ediyorum!

Perestu Kadın, Abdülmecid’e eş olarak Saray’a dâhil
olduğu günden beri sade bir insan olarak yaşamayı tercih
etmişti. Yönetime müdahale etmek şöyle dursun saray
mensuplarının işine bile karışmazdı. Zaten onu saygıde-
ğer kılan tarafı da bu idi. Genç yaşta kaybettiği Sultan
Abdülmecid’den sonra kendisini hayır-hasenat işlerine
adamıştı. Hiç beklemediği bir anda Valide Sultanlık gibi

bir makama gelmekten dolayı sevinmişti ama bu, belli bir paye kazanmış olmaktan duyulan sevinç değildi. Böyle bir makam, daha çok hayır yapmak için kendisine verilen bir fırsattı.

– Endişe etme oğlum, üzerime vazife olmayan işlere karışmam, dedi.

Abdülhamid, annesinden başka bir cevap beklemiyordu zaten. O asla başkalarının suyuna gidecek karakterde bir kadın değildi. Fakat padişah olmanın sorumluluğuyla annesi dahi olsa ikaz etmek mecburiyetindeydi.

Özellikle Valide Sultanların müdahale ettiği dönemlerde devlet hep sıkıntı yaşamıştı.

O sebeple daha şimdiden tedbirlerini alıyordu Padişah. Daha başka tedbirler de alacaktı. Fakat bunu kimseyi ürkütmeden yapmayı düşünüyordu.

HALKIN PADIŞAHI

İstanbul'da endişe ve sevinç iç içeydi.

– Kurt dumanlı havayı sever, diyordu Hasırcı Asım Usta.

Kahveci Arap Mercan'ın dükkânına gelen insanlar, Asım Usta'nın bu sözünden bir şey anlamadılar. O, devam etti:

– Devletimizin içinde bulunduğu durum ortada. Bir yandan Sırbistan'la mücadele ediliyor, bir yandan yönetimde söz sahibi olmak isteyenler padişah devirip padişah getiriyorlar. Çerkez Hasan gibi insanlar da çıkıp devletin sağlayamadığı adaleti kendisi sağlamaya çalışıyor.

Arap Mercan'ın dağıttığı çaydan iri bir yudum aldıktan sonra,

– Söyleyin bakalım, aranızda yarın nelerle karşılaşacağını bilen var mı, dedi.

Arkaya yaslanıp dinleyenleri süzmeye başladı. Hiç kimse konuşmuyor, hepsi de seksen senenin tecrübesiyle söz söyleyen Asım Usta'nın sorusuna cevap arıyordu.

Berber Kazım öteden,

– İyi dersin de usta, ufkumuzu saran sisleri dağıtacak rüzgâr, hiçbir zaman esmeyecek mi, dedi.

Hasırcı Asım Usta bakmakla yetindi. Konuşmadı. Onun sustuğunu gören Kahveci Arap Mercan,

– Gelmez olur mu, diye karşılık verdi. Elindeki çay tepsisini masaya bırakıp yanlarına oturdu. Islak elini önlüğüyle kuruladıktan sonra,

– Hem de öyle bir eserek gelecek ki etkisi yalnız Osmanlı topraklarında değil bütün dünyada hissedilecek, dedi.

Hasırcı Asım Usta fesini çıkarıp masaya koydu. Aklaşmış sakalını sıvazladı.

– Mercan oğlumun söyledikleri güzel, hoş da bunu kim yapacak? Sultan Abdülaziz'in katilleri ile Sultan Murat'ı sağlığından edenler hâlâ devlet yönetiyorlar.

Başını iki yana sallayıp fesine uzandı. Tekrar kafasına taktı.

– İşte gördünüz, az önce çıkardığım fesi, şimdi tekrar kafama taktım. Neden? Çünkü bana ait. İşte bazı devlet ricali bu devleti babasının malı zannediyor. Padişah madîşah tanımıyorlar. Ali kıran baş kesen gibi istediğini getirip istediğini azlediyorlar. Kim gelirse gelsin fark etmez. Bana kalırsa önce bu zihniyetin temsilcilerini ortadan kaldırmak gerekir.

Masanın etrafındakiler,

– Haklı, haklı, diyerek Asım Usta'yı onayladılar.

Kahveci Arap Mercan düşünceliydi. Kılıç alayında halkın Abdülhamid'e olan sevgisini görmüştü. O coşku gözlerinin önünden gitmiyordu. Fakat Asım Usta'nın da dediği gibi bazı devlet adamları Padişah'ı etkilemeye devam ederlerse işler nasıl düzelecekti? Onları dinlerse Padişah başarılı olamazdı.

Kahvehaneye gelen bazı müşteriler, Sultan Abdülhamid, padişah olmak için Mithat ve Rüştü Paşalarla anlaşmış diyorlardı. Bu bir söylentiydi. Söylenti değil gerçek olsa bile Abdülhamid'in ne maksatla anlaştığını kimse bilmiyordu. Kahveci Arap Mercan, söylentilere kulak asmıyordu. Ayrıca Asım Usta'nın endişeli sözlerini de pek kayda değer bulmuyordu. Kalbinin bir köşesinde,

gelecek günlerin geçmişten daha güzel olacağına dair kuvvetli bir ümit taşıyordu. Bu ümidin kaynağı ise Sultan Abdülhamid'e olan inancıydı.

– Görünen o ki hiçbiriniz Sultan Abdülhamid'i tanı-mıyorsunuz, diyerek ayağa kalktı. Başta Hasırcı Asım Usta olmak üzere masanın etrafındaki herkes tebessüm etti. Berber Kazım sesine alaylı bir ton vererek,

– Yahu Mercan Usta, bizim tanımadığımızı sen nere-den tanıyorsun, dedi. Abdülhamid'in padişahlığı dün bir, bugün iki... Hangi icraatına şahit olduk ki tanıyalım. Veliaht bile değilken bir anda padişah oldu. Üstelik başta Mithat Paşa ile Rüştü Paşa varken Abdülhamid ne yapacak?

Diğer müşterilerle de ilgilenmek için harekete geçmiş-ti. Berber Kazım'dan bunları duyunca yeniden oturdu.

– Demeyecektim ya madem ümitsizliğe düşmüşsünüz, dememiş olmayayım.

– Ne diyeceksin, diyerek sabırsızlık gösterdiler.

– Benim bir akrabam var. Sultan Abdülhamid'i eski-den beri tanır. Anlayacağınız Padişah Efendimizin yakın arkadaşlarından biri. Sultanımızla ilgili ne biliyorsam ondan öğrendim.

Biraz durup muhataplarını süzdükten sonra,

– Ağalar, Abdülhamid'i Sultan Murat'la karıştırmayın, dedi. Onda, dedesi Sultan Mahmud'un basiret ve dirayeti var. Ayrıca başka şeyler de var.

– Nedir onlar, dedilerse de Arap Mercan,

– Şimdilik bu kadar yeter. Yakında ak koyun, kara koyun belli olur, dedi. Padişah, sisleri dağıtacak ilk icraatlarını yapmaya başladığında herkes her şeyi görür.

– İnşallah, sesleri bir bir yükseldi. Kahveci çırağı Rıza, boş bardakları dolularıyla değiştirip gitti. Taze, sıcak çayları soğutmak istemeyen sohbet ehli, sözü kesip çaya yöneldi. Bir süre sessizlik oldu. Herkes Hasırcı Asım Usta'nın bir şeyler söyleyeceğini bekliyordu ama o, hasır dokumaktan nasırlaşmış eliyle çay bardağını sımsıkı kavramış öylece duruyordu. Boşta kalan eliyle sakalını sıvazladı.

– Mercan Usta'nın söyledikleri inşallah doğru çıkar, diyerek konuşmaya başladı.

– Lakin az önce de belirttiğim gibi iş o kadar kolay değil. Devlet yönetmek, arıların hücumundan korunarak kovandaki balı almaya benzer. İnşallah Padişahımız bunu becerir. Bize de dua etmek düşer.

Her zaman olduğu gibi son sözü Asım Usta söylemişti. Artık konuşmak değil, dua etmek zamanıydı. Onlar da öyle yaptılar. Her biri içinden

– İnşallah yeni Padişahımız bu vatana ve millete hayırlı olur, diyorlardı.

İCRAATLER KİMİ ÜZÜYOR?

Sultan Abdülhamid ilk icraat olarak annesini Valide Sultanlık makamına getirmişti. Sarayda bunun yankıları sürüyordu. Osmanlı tarihinde görülmemiş bir olaydı. Çünkü hiçbir dönemde üvey anne Valide Sultan olmamıştı. Daha ilk icraatıyla farkını belli etmişti Padişah.

Uygulamalardan rahatsız olan bazı devlet adamları vardı. Özellikle Mithat Paşa “Bu sefer baltayı taşa vurduk galiba.” diye düşünüyordu. Keyifsizdi. İşler umduğu gibi gitmiyordu. Aslında her şey iyi başlamıştı. Sultan Abdülhamid isteklerini kabul etmişti. Meşrutiyet fikrine sıcak baktığını söylemişti. Ama ilk icraatları canını sıkıyordu.

“Daha padişahlık koltuğuna oturalı iki hafta olmasına rağmen senelerden beri padişahmış gibi askerin, ulemanın

ve halkın üstünde hâkimiyet kurmaya çalışıyor.” diye düşünüyordu. Bir yandan seraskerlik makamına giderek askerin derdini dinliyor, öte yandan er ve eratla oturup yemek yiyor. Bir yandan da onların gönüllerini fethedecek nutuklar söylüyordu.

Sultan Abdülhamid’in faaliyetleri bunlarla sınırlı değildi.

Yıldız Saray’ında nazırlar, devlet ve saray erkânı ile yemek yiyor, benzer nutukları onlara da söylüyordu. Devlet adamlarına şimdiye kadar devam eden anlaşmazlıkları unutup devlet hizmeti görmelerini tavsiye ediyordu. Hâsılı her gün yeni bir şeyler yaparak halkın ve devlet hizmetinde bulunan insanların gönüllerine giriyordu.

Bir hafta içinde iki defa askerle vakit geçirmesi askerin Padişah’a olan ilgisini artırmıştı. Tabi bu, Mithat Paşa’yı derinden sarsıyor, keyfini kaçırıyordu. Oysa emellerine ulaşabilmek için askerin Padişah üzerindeki ağırlığına ihtiyacı vardı.

Serasker Hüseyin Avni Paşa’yla birlikte Sultan Abdülaziz’i devirmişlerdi. Niyeti elleriyle getirdiği Sultan Abdülhamid’i de devirmek değildi. İsteklerine hayır demeyeceği bir konumda tutmak istiyordu onu.

Bu sebeple Padişah’ın ne yaptığını adım adım takip ediyordu.

Biraz önce adamlarından biri rapor vermek için geldiğinde köşkün bahçesindeydi.

Yüz ifadesine bakarak ne söyleyeceğini tahmin edebiliyordu. Fakat yine de onu dinlemeyi tercih etti.

– Padişah Efendimiz, diye söze başladı adam. Süleymaniye’de din adamlarını ziyaret ederek onlarla iftar etti. Öncesinde Haydar Paşa Askeri Hastanesi’nde gazileri ziyaret etmişti. Orada bir konuşma yaptı. Konuşmasında, “Daima yanınızda olacağız.” dedi. Bir önceki gün şehzadeleri ve nazırları yanına alıp Marmara, Boğaz ve Karadeniz’de deniz gezintilerine çıkmıştı. Tabi bu arada halkı da unutmadı, camilerde aralarına karışarak onlarla namaz kılıp çıkışta sohbet etti.

Bunları dinlerken Mithat Paşa’nın yüz hatları geriliyordu. Duyduklarından rahatsız olduğu jest ve mimiklerinden belliydi. Keyfi adamakıllı kaçmıştı.

Padişahın bu icraatlarına bakarak emellerinden vazgeçmeyi düşünmüyordu. Diplomatik dili sayesinde bunların üstesinden gelebileceğini hesaplıyordu. Hüseyin Avni Paşa’dan sonra şimdi de Rüştü Paşa’dan kurtulmak istiyordu.

Görevliyi gönderdikten sonra konağın bahçesine çıktı. Ağaçların altında küçük bir gezinti yaptı. Ani bir kararla yaverine seslendi:

– Arabayı hazırla!

Dörtnala giden atların çektiği araba, dalgalı denizdeki kayık gibi sallanıyordu. Mithat Paşa, arabanın sarsmasından ziyade kafasındaki düşüncelerin sarsıntısından etkileniyordu. Acaba doğru bir şey mi yapıyordu? Ya Padişah, yanlış anlayıp başını sıkıntıya sokarsa? Kurulan bütün hayaller suya düşer, belki de maksadının aksiyle tokat yedi.

Saraya gelene kadar bu ikilemi yaşıadı. Bazen “Kesinlikle vazgeçmeyeceğim.” diye düşünüyor, bazen “Bu işi başka zamana bırakmam daha doğru olur.” diyordu.

Dolmabahçe Sarayı’nın merdivenlerini bir çırpıda çıktı. Kalp atışları hızlanmıştı. Kendi çabalarıyla padişah yaptığı Abdülhamid’in karşısına henüz çıkmadan heyecan bastırmıştı. Anlam veremediği bir hâlin tesirindeydi.

Sultan Abdülhamid’in huzurunda devlet adamı ciddiyetine yakışır bir görüntü çiziyordu. Öne doğru eğilerek selâm verdikten sonra gösterilen yere oturdu.

Sultan Abdülhamid, Maslak Köşkü’ndeki şehzade-den çok farklı görünüyordu şimdi. Önü iki sıra düğmeli ince, zarif kumaştan yapılmış uzun ceket, ceketle tam uyumlu pantolonu ve uzun topuklu botuyla bir zarafet timsali olmuştu. Padişah, Mithat Paşa’nın hâlini hatırlı

sorduktan sonra Boğaz’a açılan pencerenin yanındaki koltuğa oturdu.

Derin, manalı bakışlarını onun üzerinde gezdirmeye başladı. Sanki söylemek isteyip de söyleyemediği bir şey vardı. Paşa’nın sıkıntılı olduğu her hâlinden anlaşıyordu.

Sultan Abdülhamid pencereden Boğaz’ın mavi sularını izlerken,

– Biliyorsunuz, bazı yöneticilerin atamasını yaptım, dedi.

Padişah atamadan bahsederken Mithat Paşa hayalen geçmişe gitti. İçinden “Amcası da böyleydi.” dedi. Sonra Sultan Murat devrini düşündü. Sultan Murat hizmetçisini bile kendisi atayamıyordu.

– Değişiklikler, devlete taze kan getirir, dedi. Sultan Murat Han’ın başkâtibi Sadullah Bey’in yerine Küçük Sait Bey’i getirdiğinizi, mabeyin feriki olarak da Büyük Sait Bey’i görevlendirdiğinizi öğrendim. Çok isabetli tercihlerde bulunmuşsunuz. Ayrıca Damat Mahmut Celaleddin Paşa’nın Saray’ın en önemli görevine getirilmesi de çok yerinde bir tercih olmuş Sultanımız!

Bunları Padişah’a şirin gözükmek için söylüyordu. Zaten Padişah da onun niyetini anlamıştı.

Gözlerinin içine bakarak,

– İcraatlarımız halkımızı ve devlet adamlarını memnun ederse biz de memnun oluruz, dedi. Ayrıca sizin gibi devlet tecrübesi olan kişilere de çok ihtiyacımız var.

Bu söz Paşa'yı biraz cesaretlendirdi. Artık açık konuşma zamanı gelmişti. Sesine en nazik tonları yükleyerek,

– Efendimiz, yaptığınız atamalar çok isabetli olmuş, ama yeni atamalar da yapmanız gerekmiyor mu, dedi. Rüştü Paşa artık yaşlandı. Size ve devlete hizmet edecek durumda değil. Bu adama niçin tahammül buyuruyorsunuz? Her ne emriniz olursa bana söyleyiniz, can feda ederek işlere bakayım.

– Devletin Sadrazamı hakkında böyle konuşmak doğru mu Paşa?

– Sadece artık Sadrazam'ın işlere bakamayacak kadar yaşlı olduğunu söylemek istemiştım.

Mithat Paşa, Padişah'ın bu sert tavrı karşısında geri adım attı. Fakat yılmadı. İlerleyen zamanlarda bu fikrini başka yerlerde de söylemeye başladı. Hatta bununla kalmayıp Rüştü Paşa'yı sıkıntıya sokacak bazı icraatlarda da bulundu. Onun oyunlarına daha fazla dayanamayan Rüştü Paşa yaşlılığını bahane göstererek görevden ayrıldı.

SAVAŞ

Aralık ayının ortalarıydı. Soğuklar kendini iyiden iyiye hissettiriyordu. Sokak araları, evlerin çatıları ve ağaçlar karla kaplanmıştı. Fakat Sultan Abdülhamid kışla karla ilgilenmiyordu. Kafasını meşgul eden başka düşünceler vardı.

Sıcak mangalın karşısında bir süre oturduktan sonra ayağa kalktı. Öfkesi yüzüne vurmuştu. İçinde biriken lavları dışa püskürtmemek için kendisini zor tutuyordu. Karşısına alıp sıkıntısını paylaşacağı bir nazır veya vezir yoktu. Elleri arkada, geniş salonu birkaç defa turladı.

Padişah olduğu günlerde de bazı sıkıntılar vardı. Fakat bu sıkıntılar zamanla giderilmişti. Sırbistan'la Karadağ isyan etmişlerdi. Köyleri kasabaları muhasara altına almışlardı. Fakat Sultan Abdülhamid padişah olunca kasabalar tekrar alınmış ve Sırlar telaşa düşmüşlerdi.

Zaman içerisinde hem Sırbistan hem de Karadağ'la anlaşma yapılmıştı.

Şimdilerde asıl tehlike Ruslardı. Sultan Abdülhamid, her şeyin Rusların başının altından çıktığını biliyordu. Sırbistan'ı Ruslar kışkırtmaktaydı. Balkanlardaki ayaklanmalardan umduğunu bulamayan Ruslar, Osmanlı devletiyle savaşmak için bahane arıyordu. İngiltere'nin araya girmesiyle İstanbul'da Batılı devletlerin toplanmasına karar verildi. Bu devletler Balkanlardaki Hıristiyan halkın durumunu göreceklerdi.

Sarayda bütün gelişmeleri takip eden Sultan Abdülhamid ellerini birbirine vurarak kendi kendine,

– Ruslara karşı koyacak gücümüz olsa bu tavizi verir miydim, dedi.

Masanın üzerinde duran telgrafa bir kez daha baktı.

Telgraf Gazi Ahmet Muhtar Paşa'dan gelmişti. Paşa, Doğu Anadolu'daki kuvvetlerin komutanıydı. Emrindeki askerin otuz bin olduğundan, bu kadar askerle yüz bin kişilik ordularla baş etmenin zorluğundan bahsediyordu.

Telgrafi tekrar masaya koydu. Hemen yeni sadrazam Mithat Paşa ile ordu komutanını saraya çağırttı. Önce Mithat Paşa'ya sordu:

– Şu an ordumuzun mevcudu nedir?

Sadrazam durdu, bir süre düşündü, baktı işin içinden çıkamayarak,

– Ben sadrazamım, ordu mevcudunu bilemem, dedi.

Sultan Abdülhamid bu kez de seraskere sordu:

– Ordunun mevcudu hakkında bir fikriniz var mı?

Serasker Redif Paşa emri altındaki askerlerin sayısını bilmiyordu. Kem küm etmeye başladı. Zaten canı sıkkın olan Padişah küplere bindi. Ne ordu komutanı ne de sadrazam askerinin sayısını bilmiyordu. Kovar gibi saraydan gönderdi ikisini de.

Devletin yükü bütün ağırlığıyla omuzlarındaydı. “Savaş ortamında askerinden haberi olmayan devlet adamlarıyla nasıl yola çıkılır?” diye düşünüyordu. O sebeple Ruslarla savaşmaktan uzak durmak gerektiğine inanıyordu.

Birkaç hafta sonra Saray’a yakın bir yerde talebelerin toplandığı haberi geldi. Padişah haberi getiren mabeyinciye,

– Kim bunlar, niçin toplanmışlar, dedi.

– Medrese talebeleri efendimiz. Yaşasın Kanun-i esasi, yaşasın Mithat Paşa, diye bağırıyorlar.

– Böyle bağırımlarının hikmeti ne ola ki?

– Bilmiyorum Efendimiz!

– Ama ben biliyorum, sen şimdi çıkabilirsin, bana sadrazamı çağırın!

Sadrazam Mithat Paşa bir kere daha huzurdaydı. Padişah, onu ayakta karşıladı. Morali çok bozuktu. Mithat Paşa'nın başına buyruk hareket ettiğini duymuştu. Her akşam konağında bazı paşalarla toplanıp âlem yaptıklarını da öğrenmişti. Sadrazamın yaptıkları bunlarla sınırlı değildi elbet. Müslüman çoğunluğun yaşadığı vilayetlere azınlıktan valiler tayin etmek, ayrıca ordunun temeli olan Harbiye Mektebine Rum talebeler almak istiyordu. Sadrazamın bu keyfi işleri devleti felakete sürükleyebilirdi. Mithat Paşa'nın yapmak istediği bir dizi işlerin kararnameyi Padişah'ın masasındaydı. İmza için gönderilmişti. Sultan Abdülhamid, böyle bir belgeye imza atmanın devleti felakete sürükleyeceğini düşünüyordu. Bu sebeple belgeyi imzalamamıştı. Bütün bunlar sadrazamın hoşuna gitmemiş olacaktı ki talebeleri Saray'ın etrafında topluyor, onlara kendi lehinde sloganlar attırıyordu.

Padişah sesine en sert tonu yükleyerek,

– Talebeler Saray'a kadar gelip slogan atıyorlar. “Yaşasın Mithat Paşa, yaşasın Kanun-i Esasi.” diyorlar. Bunun hikmeti nedir Paşa?

Mithat Paşa olaydan habersiz gibi,

– Bu tamamen onların bileceđi bir Őey, nićin böyle yaptıklarını ben nereden bilebilirim?

–  mit ederim ki bu iŐlerin arkasında kimse yoktur. AsayiŐi sağlaması gereken devlet adamları asayiŐi bozmaya ćalıŐanların ekmeğine yađ sürüyorsa iŐte o zaman üst üste felaketlerin geleceği günleri beklemeye baŐlayabiliriz.

Neyse biz Őimdi baŐka bir meseleye gelelim: Ruslar Sırları kıŐkırttı, bir Őey elde edemediler. Devletimizin ićinde bulunduđu durumu düŐünerek Őimdi de kendileri savaŐ aćmak ićin bahane arıyorlar. Fakat İstanbul’da toplanan büyük devletler, bir anlaŐmaya varılabileceđi görüŐündeler. Bu konuda meclis ne düŐünüyor, bilmek lazım.

Mithat Paşa,

– Vekiller anlaŐmaktan yana değiller, tamamı savaşmaktan yana, dedi.

– Peki, savaŐtan yana olan vekiller ordunun durumunu biliyorlar mı? Hangi tećhizatla, hangi askerle savaŐacađız, bunu biliyorlar mı?

– Biliyorlardır!

– Sizin bildiğiniz gibi mi?

Mithat Paşa'nın birdenbire morali bozuldu. Ne diyeceğini bilemedi. Haklı olsa mutlaka Padişah'a cevap verirdi. Ama haksızdı. Sadrazamdı, ama ordunun mevcudundan habersizdi. Sultan Abdülhamid,

– Meclisi toplayın bir de ben görüşeyim, dedi.

Bir gün sonra meclis toplandı. İki yüzün üzerinde vekil vardı. Bunların altmışı azınlık mensubuydu. Padişah sakın bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

– Ordumuz birçok cephede düşmanla çarpışıyor. Ben-den önce başlayan savaşlar benim padişahlık dönemimde de devam ediyor. Çok şükür Sırplarla olan husumetimiz sona erdi. Fakat bilmelisiniz ki Balkanlardaki toplulukların arkasında Ruslar var. Bizimle savaşmak için her yolu deniyorlar. Büyük devletler İstanbul'da toplandılar. Ruslarla bir antlaşmaya varmamızı istiyorlar. İngiliz lordu Salsbery, elçilikten gönderdiği özel bir memurla “Ruslarla savaşırsanız hiçbir yardımımız olmaz.” diyor. Benim kanaatim odur ki Ruslarla savaşacak gücümüz yok, en iyisi barış antlaşması yapmaktır!

Sultan Abdülhamid'den sonra söz alan Mithat Paşa bildik tavrını devam ettirdi. Savaştan kaçmamak gerektiğinden bahsetti. Ondan sonra ise eski Sadrazam Rüştü Paşa söz aldı:

– Namuslu kişiler için tek yol var: Büyük devletlerin kararlarını reddetmektir, dedi.

Bu nasıl sözlerdi! Eski bir sadrazam nasıl olur da önünü arkasını düşünmeden böyle konuşabilirdi? Padişahın bir türlü aklı almıyordu. Fakat yeni anayasayla meclise bir takım haklar verilmişti. Meclisten çıkacak karara uymaktan başka çaresi yoktu.

Meclisten ayrılıp tekrar Saray'a döndü.

SORUMLU KİM?

Baharın güzellikleri geride kalmıştı. Her tarafta yaz mevsiminin sıcaklığı hissediliyordu. İstanbul'un havasını ısıtan sadece sıcaklar değildi. Siyasetin havası da iyice ısınmıştı. Yalnız kendi geleceklerini düşünen kişiler büyük devletlerin barış kararına uymamışlardı. Bu sebeple Ruslar Balkan halklarını koruma bahanesiyle Osmanlı'ya savaş açmıştı.

Sultan Abdülhamid, sürekli cephe komutanlarıyla haberleşiyordu. Fakat gelen haberler i  açıcı değildi. Rus kuvvetleri Tuna nehrini geçmiş, Balkanlardaki Osmanlı varlığını iyice tehdit eder hâle gelmişti.

Bu haberle birlikte Sultan Abdülhamid'in kaşları iyice çatıldı,  det  gözleri  akmak  akmak olmuştu. Böyle

giderse Osmanlı devleti Anadolu'ya sıkışıp kalacak, diye düşünüyordu. Öte yandan orduyu yöneten kişilerin basiretsizliğine de şaşırıp kalıyordu. Kendisi Tuna'nın karşı tarafında savunma hattı kuralım dediği hâlde paşalar beri tarafı tercih etmişlerdi. Yumruğunu sıkıp masaya vurdu.

– Sonuç ortada işte, dedi. Eğer hattı daha ileride kur saydık Ruslar hattı yarana kadar destek kuvvetler yeti şirdi.

Elleri arkada bağlı olduğu hâlde birkaç tur attı. Bundan sonra ne yapabiliriz, diye düşünüyor; ama bir çıkar yol bulamıyordu.

Günler geçtikçe cepheden gelen haberler artıyordu. Fakat şimdiye kadar Gazi Osman Paşa'nın Plevne'de Rusları durdurmasından başka iyi haber gelmemişti. Zamanla Gazi Osman Paşa'nın da gücü tükenmiş, o da teslim olmak zorunda kalmıştı. Ruslar İstanbul'a kadar gelmişlerdi.

Öte yandan Doğu cephesinden gelen haberler de kötüydü. Ruslar Ardahan ve Doğubayazıt'ı alarak Kars ve Erzurum'a doğru harekete geçmişti. İki cephede de Osmanlı ordusu mağlup olmuştu.

Bu durumda büyük devletleri araya koyarak bir barış anlaşması yapmaktan başka çare yoktu.

Sultan Abdülhamid, askerlerin, meclis üyelerinin ve ilmiye sınıfından yetkililerin olduğu toplantıda,

– Rus askerlerinin İstanbul’a girmelerini doğru görmem, diyerek söze başladı. Her türlü korku ve endişeden uzak durarak devleti bu dertlerden kurtarmak gerektiğine inanıyorum. Nefsimce hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğim. Sancağı şerifi çıkarıp Rus ordusu üzerine gitmeye hazırım. Vatanın kalbini Ruslara kaptırmaya hiç niyetim yok. Eğer İstanbul da elimizden çıkarsa bunun hesabını ne atalarımıza ne de gelecek nesle veremeyiz.

Padişah’ın konuşması etkiliydi. Fakat bazı vekiller bundan rahatsız olmuştu. Kethüda Ahmet Efendi söz aldı:

– Felaketin engellenebileceği dönemlerde savaşla ilgili fikrimiz sorulmadı. İşler buraya gelince ne denir? Bu meclisin savaşla ilgili hiçbir dahli olmamıştır. O sebeple meclis savaşın sorumluluğunu almamaktadır, dedi.

Bu sözler Sultan Abdülhamid’i çileden çıkarmaya yetti. Yanındaki Said Paşa’ya,

– Anlat bakalım, savaşa nasıl karar verildi, dedi.

Said Paşa ayağa kalkarak,

– Savaş kararı meclisin kararıdır, dedi. Saray’dan komutanlara emir verilmemiştir. Yalnız bazı sevk ve nakil işleri hususunda haberleşmeler yapılmıştır.

Ahmet Efendi, tekrar söz aldı:

– Eğer meclisin kararına saygı duyulsaydı, sevk ve idare yapılmazdı. O sebeple kesinlikle bu meclis bu sonuçlardan sorumlu değildir.

Sultan Abdülhamid hiddetlendi. Ayağa kalkarak işaret parmağını Ahmet Efendi'ye uzattı.

– Bu meclisi ben topladım. Şu efendi evvela bunu bilmiyor, dedi. Ortalık buz gibi olmuştu. Kimseden ses çıkmıyordu. Padişah, ses tonunu yükselterek konuşmasına devam etti:

– Eğer bu meclis Rusların İstanbul'a girmesine müsaade ederse benim yapacağım bir vazife kalmıştır: O da içinizde bana kimler uyar, halktan kimler arkama düşerse onları alıp ölünceye kadar cenk etmektir. Ve eğer benimle hiç kimse gelmezse din ve milletime sadakatle can vermiş olduğumu ispat için Rus karargâhına gider, komutanın karşısına dikilirim. Kendimi tanıttıktan sonra evvela bir tabanca ile komutanı öldürür, sonra nefsim karşı yapılacak hücumla göğsümü siper ederek ayaklar altında kalır, ölürüm. İşte ben bu fedakârlıklara hazırım! Fakat bu adamın haddini bilmeyerek mecliste hükümdarınıza karşı ettiği cüret üzerine tedibini yine meclisinizden bekliyorum.

Bu konuşmadan sonra vekillerin şaşkın bakışları arasında meclisi terk etti. “Bu meclisle bir yere varılamaz.” diye düşünüyordu. Yeni şeyler yapmanın zamanı gelmişti.

BU BİR FELAKET

Padişah, savaşın baş sorumlusu olarak gördüğü Mithat Paşa'yı görevden azletti. Bununla kalmayıp onu yurt dışına sürdü. Yerine Ethem Paşa'yı getirdi. Ethem Paşa, Berlin elçisiydi. Avrupa'da eğitim görmüş, devletlerarası ilişkilerde uzman olan biriydi. Barış çalışmalarında önemli çabaları olabilirdi.

Sultan Abdülhamid, Sadrazam değişikliğiyle işlerin düzelmeyeceğini biliyordu. Sorumluluktan kaçan meclisi de feshetti. Artık bütün yük omuzlarındaydı. Kocaman bir yangından arta kalan yıkıntıları tamir etme işi kendisini bekliyordu.

İlerleyen günlerde Ethem Paşa'yı huzuruna çağırdı.

– Devletimiz şu anda bir felaketin eşiğinde, onu en kısa zamanda bu durumdan kurtarmak mecburiyetindeyiz,

dedi. Savaş kararını meclis aldığı hâlde bizim sorumluluğumuz yoktur, dediler. Oysa şu zamanda herkesin sorumluluk alması gerekiyordu.

Padişahı dikkatle dinleyen Ethem Paşa,

– Doğru söylüyorsunuz efendimiz, zaten insan karakteri de böyle zamanlarda belli olur. Kimin kendisini kimin vatanını düşündüğü böyle zamanlarda ortaya çıkar.

– Yazık ki kendi zaaflarının kurbanı olan kimseler devleti kolayca felaketlere sürükleyebiliyorlar. Ama artık dizginleri ele alma zamanı geldi. Bundan önce yaşananlar bundan sonra yaşanmayacak Allah'ın izniyle. Bu savaş en az zayıatla atlatmanın yoluna bakacağız. Bunun için evvela Rus Çar'ına telgraf çektim, ateşkese talip olduğumuzu bildirdim. Antlaşma şartlarını görüşmek için elçi istediler. Henüz görüşmeler başlamadı, ama Rusların taleplerini zaten biliyoruz. Rusların taleplerine ulema ve vezirler ne diyor? Bunun bilinmesi gerekir.

Sadrazam Ethem Paşa, saraydan ayrıldıktan birkaç gün sonra vezirleri ve ulemayı topladı. Ruslar savaş öncesi isteklerine yenilerini de ilave etmişlerdi. Rus Başkomutanlığı önceden hükümeti tarafından tespit edilmiş şartların tartışmasız kabul edilmesini istiyordu. Rusların istekleri kabul edilirse Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti tamamen ortadan kalkardı. Devlet iyice küçülürdü.

İstişare heyetine katılanlardan kimi teklifin kabul edilmesinden yanaydı. Kimi İngiltere'ye tavizler vererek onları işin içine çekmeyi, kimi de Mısır'ı Fransızlara vererek onların yardımını sağlamayı dile getiriyordu. Tartışmalar sonunda Rusların isteklerini kabul etmekten başka çare olmadığı görüşü ortaya çıktı.

Padişah'ın gönderdiği delegelerle Rus delegeleri Edirne'de buluştular. Anlaşmanın tanzim ve imzalanma yeri olarak da İstanbul seçildi.

Sultan Abdülhamid, olayın nasıl cereyan edeceğini merakla bekliyordu. Ruslar bildik isteklerinin dışına çıkacak mıydı? Yoksa savaştan önceki isteklerinden başka talepleri olmayacak mıydı?

Görüşmeler devam ederken Rusların istekleri de netleşmeye başladı. En başta Osmanlı donanmasının kendilerine teslim edilmesini istiyorlardı.

Sultan Abdülhamid, böyle bir isteği yerine getirmenin felaketi ikiye katlamak olacağını biliyordu. O sebeple sadrazama bir hattı hümayun göndererek donanma konusunda Rus tekliflerini reddettiğini bildirdi. Fakat diğer isteklere karşı yapacak bir şey yoktu. Mecburen Rusların istekleri kabul edilecekti.

Sultan Abdülhamid'in gayretleri ve Batılı devletlerin isteğiyle yeni bir görüşme tertip edildi. İstanbul

anlaşmasını yumuşatmak amacıyla yapılan görüşme için Almanya seçildi. Ancak asırlara hükmeden Osmanlı ellerine düşmüştü bir kere. Uyuyan devin uyanmasına müsaade etmek istemiyorlardı. Ellerinden, kol ve bacaklarından yakaladıkları Osmanlı'yı etkisiz kılmayı kafalarına koymuşlardı. Sultan Abdülhamid ne kadar gayret etse de başarılı olamadı. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyeti Batılı devletlerin ve Rusların eline geçti.

Devlet iyice zayıflamıştı. Virane hâline gelmiş bu yapıyı yeniden inşa etmek hayli zaman alacaktı. Sultan Abdülhamid, geçmişe değil, geleceğe bakmak gerektiğine inanıyordu. En verimli araziler kaybedilmiş olsa da geleceği kurtarmak için barış ortamına ihtiyaç vardı. Önce yapılacak muhtemel saldırıların önüne geçmek için Batılıları oyalayacak problemler bulmalı, sonra da kurtların bir daha saldıramayacağı bir mesafeye çekmeliydi devleti. İçerde ise birliği, dirliği tesis etmeliydi. Ayrık otu gibi memleketi saran kötü niyetli kişilerden vatani ve milleti kurtarmalıydı.

Bütün bunları gerçekleştirmek için vakit lazımdı. Barış ortamı bu vakti sağlayacak, memleketi yeniden ayağa kaldırmak için gereken zaman bu şekilde kazanılmış olacaktı. Eğitimde, bilimde, sanatta yeniden bir diriliş sağlanacak, Osmanlı imajı ayağa kaldırılacaktı.

ÇOCUKLARIN İSİMLERİ

Vatan topraklarının kaybı herkesi derinden sarsmıştı. Fakat asıl yara Sultan Abdülhamid'in kalbinde açılmıştı. Bir an önce vatani selâmete çıkarmanın hesabını yapıyordu.

Herkesin uyuduğu vakitte o ayaktaıdı. Sabah erken kalkmış, alışkanlık hâline getirdiğı üzere banyosunu yapmış, bahçeye çıkmıştı. Ufak bir gezintiden sonra çalışma odasına geçti. Kilerci başının getirdiğı sodalı sütü içtikten sonra masasına oturdu. Önündeki evrakları göz ucuyla inceledi. Bir süre sonra üvey annesi Perestu Kadın'ın hediye ettiğı gümüş kahve fincanıyla kilerci başı tekrar geldi. Kahve içmek için çalışmalarına ara verdi. Daha sonra Başkâtibi istedi.

Başkâtibin elinde yeni evraklar vardı. Onları tek tek inceledi. Bütün evraklar yeni yapılacak işlerle ilgiliydi.

Sultan Abdülhamid bir milletin yeniden dirilişini eğitimde görüyordu. Bu sebeple çok sayıda okul yaptırma kararı aldı. Bunun yanında hastane gibi toplumun en çok ihtiyaç duyduğu müesseseleri yaptırmayı da ihmal etmedi.

Başkâtip hâlâ huzurdaydı. Padişah ona,

– Halkın katılımıyla yapılan yollarla ilgili bir belge göremedim, yol çalışmaları ne durumda, diye sordu.

– Efendimiz, ülkenin her tarafında emir buyurduğunuz gibi hummalı bir çalışma var. Son raporlar henüz bana da ulaşmadı. Raporlar geldiğinde en kısa sürede size takdim ederim.

Padişah kafasını salladı. Sonra,

– Gidemediğin yer senin değildir, dedi. Öyle gayret etmeliyiz ki vatanın en ücra köşesine kadar yollar yapmalıyız. Peki, telgraf hatlarıyla ilgili son durum rapor edildi mi?

– Rapor edilmişti, evrakların arasında.

– Tamam, gidebilirsiniz.

Başkâtip çıktıktan sonra çalışmalarına devam eden Sultan Abdülhamid, raporları okudukça mutlu oluyordu. Her tarafta imar çalışmaları devam ediyordu. Halk da

bu çalışmalara katılıyordu. Kazmasını küreğini alan yol inşaatlarına koşuyor, vatan için ter akıtmaktan geri durmuyordu.

Öğleye kadar çalışma odasından çıkmadı. Öğle ezanıyla birlikte namazını kılıp ayrıldı. Sarayın yakınına yaptırdığı yeni köşkle ilgili çalışmaları takip edecekti.

Yıldız, Sultan Abdülhamid'in gözde yerlerinden biriydi. ırağan Sarayı'ndan sonra buraya taşınmıştı. Küçük tepeler, vadiler ve denize kadar uzanan düzlüklerden oluşın bir yerdi Yıldız. Manzarası insanın içini açmaktaydı.

Sultan Abdülhamid, alışma odasından ayrıldıktan sonra Saray'ın hünkâr dairesine geçti. Oradan işçilerin çalışmasını izleyecekti.

İşçiler harıl harıl çalışıyorlardı. alışmalar böyle giderse yakında bina hizmete girer, diye düşündü. Tam başını çevireceğı vakit oturduğı pencerenin önünden geçen iki küçük işçi ocuk dikkatini çekti. Çocuklar taşıdıkları çimentoları bıraktıktan sonra fiskiyeli havuzdan başlarını yıkamaya başladılar.

Sultan Abdülhamid cama vurdu. Eliyle işaret ederek,
– Hemen yanıma gelin, dedi.

Çocuklar koşarak geldiler. Sultan Abdülhamid biraz büyük olana sordu:

– Oğlum adın ne senin?

Çocuk,

– Mecid, diye cevap verdi.

Diğer çocuğa da sordu. O da,

– Hamid, cevabını verdi.

Sultan Abdülhamid, babasının adının büyük çocuğa kendi adının ise küçük çocuğa verilmiş olduğunu görünce çok sevindi. Çocukların büyüğüne,

– Orada bulunan Müdür Ahmet Bey’i buraya çağırır mısın, dedi.

Çocuk bir çırpıda Ahmet Bey’in yanına vardı. Eliyle Padişahı göstererek,

– Şuradaki efendi sizi çağırıyor, dedi.

Ahmet Bey, çağırılan kişinin Padişah olduğunu anlayıp derhâl geldi.

– Beni emretmişsiniz efendimiz, dedi.

– Bu çocukları şimdi doğru Tüfekçibaşı Tahir Paşa’ya götürünüz. Bunların Maiyet Tüfekçi Bölüğü’ne kaydını yapsınlar. Maaş almalarını da sağlayın.

– Hemen gidiyoruz efendimiz.

Çocuklar nasıl bir durumla karşılaştıklarının farkında değillerdi. Şaşkın bir şekilde birbirlerine bakıyorlardı.

Sultan Abdülhamid, birer kese altın verip onları uğurladığında şaşkınlıkları henüz geçmemiş, hatta artmıştı. Büyük çocuk Ahmet Bey'e sormadan edemedi:

– O efendi kimdi, neden bize altın verdi?

Müdür Ahmet Bey gülümsedi.

– O, Sultan Abdülhamid'di. Yani halkın Padişahı, milletin padişahı Sultan Abdülhamid.

İMZA

Topyekûn kalkınma çalışmaları devam ederken düşman da boş durmuyordu. Onlara göre Osmanlı devleti hasta bir devletti ve asla ayağa kalkmamalıydı. Sultan Abdülhamid'in karşısında bir değil onlarca düşman devlet vardı. Hepsini kontrol etmeden ülkenin kendi ayakları üzerinde duramayacağını biliyordu.

Bir tarafta İngilizler Ermenileri ayaklandırmaya çalışırken öte yandan Ruslar Yahudileri Filistin topraklarına göç ettiriyordu. Büyük devletler doyumsuz bir iştaha sahipti. Her birinin ağzına şekerleme nevinden şeyler vererek onları susturmaktan başka çare yoktu. Sultan Abdülhamid, gece gündüz bunları düşünüyordu.

Gündüzleri kafası çok meşguldü. Bir sonraki güne zinde uyanmak için geceleri biraz uyumak istiyordu. Fakat

uyumak ne mümkün? Aklına yine aynı meseleler geliyor, bir türlü uyumasına fırsat vermiyordu. Ancak Esvapçıbaşı İsmet Efendi kitap okuduğu zaman uyuyabiliyordu.

Sultan Abdülhamid kafam takılır, diye ciddi eserleri okutmuyordu. Genellikle polisiye romanlar okuturdu.

Her zaman olduğu gibi İsmet Efendi kitap okuyordu. Sultan Abdülhamid ise sütrenin gerisinde onu dinliyordu. Bir süre sonra gözleri kapandı ve uyumaya başladı. Padişah'ın uyuduğunu anlayan İsmet Efendi okumayı bırakarak odasına çekildi.

Gecenin üçüydü. Padişah günlerden sonra ilk defa derin bir uykuya dalmıştı. Fakat mabeyinci, haznedara Padişah'ın acilen uyandırılması gerektiğini söylüyordu. Elindeki evrakları göstererek,

– Bunları imzalatmam gerekir, dedi.

Haznedar, Padişah'ı uyandırmaktan çekiniyordu. Mabeyinci onun çekincesini anlayarak,

– Endişe etme, Padişah efendimiz bizzat kendisi söyledi. “Milletin işi beklemeye gelmez, her vakit beni rahatsız edebilirsiniz.” demişti. Bir şey olursa sorumluluk bana ait.

Haznedar bu kadar sözün üzerine hâlâ çekiniyordu.

– Peki, kendiniz uyandırsanız olmaz mı, dedi.

Mabeyinci bu tavra kızsada bir şey söylemedi. “Tamam!” dedi.

Padişahın kapısını usulca tıklattı. Ve beklemeye başladı. Ne kadar uykusuz olursa olsun Sultan Abdülhamid en küçük tıkırtılara uyanırdı. Ama bu kez uyanmamıştı. Kapıyı bir kere daha tıklattı. En ufak bir ses yoktu. Haznedar bir taraftan mabeyinci bir taraftan korkmaya başladılar. Acaba Padişah’a bir şey mi olmuştu? Neden uyanmıyordu? Bir süre sonra kapı açıldı. Padişah eli yüzü ıslak bir şekilde kapıda göründü.

– Kusura bakmayın, diye söze başladı. Bu saatte uyandırılınca mutlaka önemli bir şey vardır, diye düşündüm. Önce abdest aldım. Tabi bu arada sizi de bekletmiş oldum.

Mabeyincinin elindeki dosyayı görünce sözlerine devam etti:

– Hele milletin evrakıysa bu, abdestsiz nasıl imza atarım bu evraklara?

Mabeyinci imzayı attırdıktan sonra selâmlıktan ayrıldı. Fakat haznedar gibi onun da kafası hâlâ Padişahın söylediklerindeydi.

AMERİKALI GAZETECİ

Uzun bir yaz döneminden sonra kış gelip çatmıştı. Çatıları, kapı ve pencereleri zorlayan tipi günlerce sürdü. Halk evlerinin pencerelerinden dışarıyı seyrediyor, tipinin sona ermesini bekliyordu. Neyse ki birkaç gün sonra hava açıldı. İstanbul o eski, sakin günlerine yeniden döndü.

Avrupa basınında çıkan haberlerin soğukluğu kışı aratmıyordu. Güya Osmanlı devleti Ermenilere zulüm yapıyordu. Bu asılsız haberlerin kaynağı belliydi. Özellikle İngiltere, Ermenileri ayaklandırmak için böyle yalan yanlış haberler yaptırıyordu.

Bunları susturmanın tek yolu insanlara doğrusunu anlatmak, Ermenilerin rahat ve huzur içinde yaşadıklarını dünyaya duyurmaktı.

Amerikalı gazeteci Tony Padişah'ın huzuruna çıkmış, iddialarla ilgili olarak diğer gazetecilerle birlikte araştırma yapmak istediğini söylemişti. Padişah bu isteği makul buldu. Yalnız kış mevsiminde yabancı gazetecilerin şark vilayetlerinde gezmesi tehlikeli olabilirdi. Yanlarına oraları iyi bilen birini vermeliydi.

Tercüman olarak Saray'da çalışan Hasan Sırrı Efendi en uygun kişiydi. Onu karşısına alıp yapacağı görevi bildirdikten sonra,

– Size verdiğim bu işte başarılı olmanız devletimizin bekası için çok önemlidir, dedi. Bu sebeple işe dört elle sarılmanızı istiyorum. Amerikalı ve diğerleri nereye gitmek, kimlerle görüşmek isterlerse istesinler, istekleri mutlaka yerine getirilsin. Bizim kimseden saklımız yoktur. Dönüşünüzü sabırsızlıkla bekleyeceğim. Ayrıca burada ailenizin başında kendilerine bakacak kimsenin olmadığını biliyorum. Bu yönü hiç merak etmeyin.

Sultan Abdülhamid başını çevirip ayakta duran mabeyinci Faik Bey'e baktı.

– Ben Faik Bey'i memur ettim. Hanenize bakacak, sizin yokluğunuzu ailenize hissettirmeyecektir.

Padişahın son sözleri Sırrı Efendi'nin çok hoşuna gitmişti. Devletin başındaki kişi kendisini görevlendiriyor ve ailesine bakılacağı teminatını veriyordu. Bu ne şerefti!

– Vazifemin şuurundayım efendimiz, dedi. İnşallah elimden gelen bütün gayreti göstereceğim.

Bir gün sonra Hasan Sırrı Efendi ve beraberindekiler İstanbul'da vapura bindiler. Trabzon'a gideceklerdi. Dalgalar hafif hafif çarpıyor, vapuru beşik gibi sallıyordu. Trabzon'a vardıklarında Hasan Sırrı Efendi,

– Yazdıklarınızı gazetenize göndermeden evvel bana göstermenizi rica ediyorum, dedi.

Amerikalı hiddetlendi.

– Bu resmen bize müdahaledir, dedi. Diğer gazeteciler de itiraz edince Hasan Sırrı Efendi,

– Beni yanlış anladınız, dedi. Niyetim yazılarınıza müdahale etmek değildir. Eğer yanlış beyanlar olursa onu düzeltmek maksadıyla böyle bir teklifte bulundum.

Bu söz üzerine ortam yumuşadı. Hasan Sırrı Efendi, yazılara müdahale etmeyeceğini bir kere daha söyleyince gazeteciler de yazacakları şeyleri gösterebileceklerini ifade ettiler.

Yolda kendilerine katılan Doktor Veliş'le birlikte kfile arttı. Erzurum'a daha sonra da Bitlis'e gideceklerdi. Yolda Hamidiye alaylarıyla karşılaştılar. Hamidiye alayları Kürt aşiretlerden kurulu askeri birlikti. Sultan Abdülhamid,

Hamidiye alaylarını Ermeni çetelere karşı kurdurmuştu. Tony, Hasan Sırrı Efendi'nin kolundan tutarak,

– Düzenli orduya benzemiyorlar. Kimdir bunlar, dedi.

– Şark vilayetlerinde düzeni sağlamak için kurulan askeri birlikler. Görevleri her türlü tehlikeye karşı burada yaşayan insanları korumak...

Erzurum'dan Bitlis'e kadar Hamidiye alayının gözetiminde geldiler.

Gazetecilerin içinde bir de Ermeni vardı. Geziye çıkaklı birkaç gün olmasına rağmen gördüklerinden etkilenmişti. Kendi gazetesine gönderdiği yazıda Ermenilerin rahat içinde olduğunu belirtiyordu. Ermeni hâdiselerinin ortaya çıkmasında ihtilalcilerin etkisini vurguluyordu. İngilizler ve Ruslar ellerini çekseler burada hiçbir sıkıntının olmayacağını ifade ediyordu.

Bitlis'e kadar sıkıntı çekmeden geldiler. Oradan Diyarbakır'a geçeceklerdi. Yol Mutki kazasından geçiyordu ve burada isyan vardı. Mutki'de yaşanan olaylar onları etkilemedi. Çünkü yanlarında askeri birlikler vardı. Önden, arkadan onları koruyorlardı. Zahmetsizce Diyarbakır'a ulaştılar.

Diyarbakır kış güneşinin altında nazlı bir gelin gibi uyuyordu. Çarşıları, tarihi evleri, konakları ve surlarıyla

büyüleyici bir şehirdi burası. Diyarbakır'ın büyülu çehresi bütün misafirleri etkilemişti. Amerikalı gazeteci, Hasan Sırrı Efendi'nin yanına gelerek,

– Bu şehri baştan başa gezmek istiyorum, dedi.

Önce çarşuyu, o sevimli, dar sokakları gezdiler. Sonra her karesinde tarih kokan kaleyi ve kaleyi dört taraftan çevreleyen surları gezdiler. Sur içinden dönerken başka bir yabancı ile karşılaştılar. Adam elli yaşlarında, sarışın, hafif kilolu biriydi. Başında fötr şapka vardı. Amerikalı Tony yanına yaklaştı. Adamın konsolos olduğunu öğrenince gözleri parladı.

– Siz de bizim gibi şark vilayetlerini gezmeye mi çıktınız, dedi.

– Evet, özellikle Ermenilerin yaşadığı yerleri görmeyi çok istiyordum. Bazı vilayetleri gezme şansım oldu. Şimdi de buradayım.

– Gördüğünüz yerler nasıldı? Bir sıkıntı var mıydı?

– Buradaki insanların bir sıkıntıyla karşılaştıklarını görmedim, ama asıl sıkıntıyı ben yaşadım. Bitlis'ten gelirken bir isyanla karşılaştık, az daha canımızdan oluyorduk. Anlayacağınız devlet buralarda asayişı sağlamakta zorluk çekiyor.

Tony ve beraberindeki gazeteciler konsolosun anlattıklarını tek tek not alıyordu. Konuşma bittikten sonra gezi ve araştırmaya kaldıkları yerden devam ettiler.

Gazeteciler aldıkları notları gazetelerine iletmek için harekete geçtiklerinde Hasan Sırrı Efendi devreye girdi.

– Konsolosun anlattıklarının Ermeni meselesiyle alâkası yok, dedi.

Gazetecilerin çektiği telgrafların bir suretleri Padişah’a ulaşıyordu. Padişah gelişmelerden memnundu. Hasan Sırrı Efendi’nin iyi bir iş çıkardığını düşünüyordu.

Sultan Abdülhamid’in ince siyaseti sonuç vermişti. Başta Amerikalı gazeteci olmak üzere hemen hepsi gazetelerine olumlu şeyler aktarmıştı. Burada yaşanan olayların Ermeni çetelerden kaynaklandığını, Rus ve İngiliz casusların bölgede cirit attığını ve bunların halkı kandırıp birbirine düşürdüğünü dile getirmişlerdi.

Hasan Sırrı Efendi de mutluydu. Ailesinin bakımı sağlanmış, onlara yokluğu hissettirilmemişti. Birkaç hafta sonra bir baloya katıldığında yanında İngiliz elçi Flip Küri vardı. İngiliz elçi Hasan Sırrı Efendi’nin kulağına eğilerek,

– Amerikalı gazeteciyi iyi kandırmışsınız, dedi.

Hasan Sırrı Efendi güldü.

– Elimde gazetecileri etkileyecek ne gücün ne de sihrin olmadığını siz de biliyorsunuz. Onlar gördüklerini yazdılar. Görmek ve duymak istediklerini değil.

Bunun üzerine elçi bir şey söylemedi. Elindeki bardağı hınçla kafasına dikip oradan uzaklaştı. Hasan Sırrı Efendi elçinin arkasından bakarken,

– Sultan Abdülhamid gerçekten büyük bir siyasetçi, ne zaman ne yapacağını çok iyi biliyor, diyordu.

SAAT

Devlet yıllar sonra savaşıa girmek zorunda kalmıştı. Yunanlılar Girit'i, Taselya'yı ve Epir'i sınırlarına katmak istiyordu. Fakat Sultan Abdülhamid'in verebileceğı bir karış toprak yoktu. Yunanlılar isteklerinde ısrar edince iki ordu denizde ve karada amansız bir mücadeleye girdi.

Sultan Abdülhamid, çalışma odasındaydı.

Habercilerin geldiğı bildirilince Selâmlığa çıktı. Başmabeyinci,

– Efendimiz ordumuz bu kez muzaffer olacaktır, dedi.

Sultan Abdülhamid'in huzursuzluğu henüz gitmemişti. Başmabeyincinin bu sözü onu biraz daha huzursuz etti. İnsanı derinden etkileyen tok bir ses tonuyla,

– Muzaffer ya da mağlup olmak Allah’ın bileceği bir şey, dedi. Biz üzerimize düşeni yapmakla mesulüz.

Başmabeyinci işin manevi boyutunu hesap edememenin mahcubiyetiyle,

– Haklısınız Efendimiz, zaten tarih söylediklerinizi tasdik ediyor. Fakat benim kastım başkaydı. Önceki dönemlere göre daha kabiliyetli ve donanımlı askerlere sahip olduğumuzu ifade etmek istemiştim. Bunca sene savaştan uzak durmak için çalıştık, savaştan uzak durduk ama askerimizi ihmal etmedik. Allah’ın izniyle bu savaşı kazanırız.

Sözün burasında biraz durup mabeyincinin yüzüne baktı. Sonra devam etti:

– Paşa biliyor musun savaşlar hem galibi hem de mağlubu perişan eder. İki taraf da zararı paylaşırlar. Onları birbirine düşürenlerse işte onlar gerçek kazanç sahipleridir. Bizim savaşımıza gelince şu an yapacak bir şey yok, savaş başladı ve devam ediyor.

– Bu savaşı çıkaran biz değiliz. Yunanlıların toprak kapma çabası işi bu noktalara getirdi.

– Sonucuna katlanacaklar o zaman. Fakat bu arada biz de şehit veriyoruz. Çok sayıda yaralımız var. Gazilerin bakımları iyi, değil mi?

– Gereken ilgi ve alâka gösteriliyor Efendimiz.

– Öğleden sonra hazırlıklar yapılsın gazilerimizi ziyarete gideceğim. Fakat önce Saraylı hanımların çalışmalarını kontrol edeceğim.

Savaş başladıktan sonra Yıldız Sarayı’nda da hummalı bir çalışma başlamıştı. Saraylı hanımlar askerler için sargı bezleri hazırlıyor, çamaşır biçip dikeyor, yatak çarşafı yapıyorlardı. Dur durak yoktu. Uykusu gelenler bir köşeye çekilip birkaç saat kestiriyor, sonra yeniden işe koyuluyordu.

İkinci haznedar Zülfet Kalfa elbise dikenleri kontrol ediyor, arabalar dolusu getirilen kumaşları dağıtıp biten işlerin modellere uygunluğunu kontrol ediyordu. Askerler cephede düşmanla yaka paça olurken onlar da askerlere lazım olacak gysileri hazırlıyorlardı.

Padişah’ın geldiğı haberi ulaşınca çalışanların şevki arttı. Saraylı hanımların çalışma azmi karşısında Sultan Abdülhamid yanındaki mabeyinciye,

– Savaşı asker kazanmaz, millet kazanır, dedi.

Eliyle Saraylı kadınları gösterdi.

– Bu manzarayı görmeyen kişiler Saraylı hanımların peşlerinde hizmetçi sabah akşam rahat rehavet içinde

yaşadıklarını zannederler. Oysa görüyorsun nasıl da canla başla çalışıyorlar.

Sultan Abdülhamid çalışanlarla tek tek ilgilendi. Hazırlanan sargı bezlerini ve çamaşırları inceledikten sonra oradan ayrıldı.

Mabeyinci yanındaydı.

– Şehit ailelerine yardımlar yapılıyor mu, diye sordu.

– Gereken yardımlar yapılıyor, hatta emir buyurduğunuz gibi kimsesi olmayanlar saraya yerleştirildi.

– Evlatları bu vatan için şehit olan anne ve babalar başımızın tacıdır. Onlardan ilgi ve şefkat esirgenmesin.

Saraydan ayrıldıktan sonra hastaneye geldi. Hastane yapımıyla bizzat ilgilendiği hastanelerden biriydi. Normal zamanlarda halka açık olmasına rağmen şimdilerde gazilere hizmet vermekteydi.

Sultan Abdülhamid, gazileri tek tek ziyaret etti. Hâllerini hatırlarını sordu. Aldığı cevaplar ilginçti. Hiçbir asker şahsi bir şey istemiyordu. Hemen hemen hepsi bir an önce iyileşip cepheye gitmek istediğini söylüyordu. Bu sözler Padişah'ı duygulandırmıştı. Tek tek sorduğunda bir şey istemeyen gazilere bu kez toplu bir şekilde sordu:

– Bir isteğiniz var mı?

Bütün gazilerden tek bir ses çıktı:

– Padişahım çok yaşa!

Böyle bir karşılık Padişah'ı neredeyse ağlatacaktı. Öte yandan gazilerin ihtiyaçlarını öğrenememesi onu fazlasıyla üzüyordu. Sonunda biri,

– Padişahım, dedi. Savaşta bacağımı kaybettiğime değil de saatimin kırıldığına üzülüyorum.

Askerin başını ve yanaklarını okşadı Sultan Abdülhamid,

– Adın ne senin, dedi.

Asker onurlu bir şekilde “Süleyman” diye karşılık verdi.

– Demek saatinin kırıldığına üzüldün, öyle mi?

– Evet, Padişahım.

– Bacağının kopmasına üzülmedin mi?

– Üzülmedim, çünkü bacağım Allah yolunda koptu. Bu vatan ve millet için yalnız bacağım değil başım da feda olsun.

Bu ne güzel bir ifadeydi! Süleyman vatan yolunda kaybedilen şeylerin kayıp olmadığını dile getiriyordu. Sultan Abdülhamid içinden “İşte bu ruh sayesinde İnşallah muzaffer olacağız.” diye geçirdi.

Hastanede kaldığı sürece çok duygulanmıştı. Süleyman başta olmak üzere hastanedeki bütün gazilere birer saat gönderdi. Ama içi hâlâ rahat değildi. Uzun süredir uğramadığı marangozhaneye indi. Gece yarılarına kadar çalıştı. İşlemeli, çok güzel bir baston yaptı. Selâmlığa geçene kadar kendisi kullandı. Eline alıp her tarafını yeniden inceledi. Sonra haznedarı çağırdı.

– Bu bastonu hemen Gazi Süleyman’a ulaştırın, dedi.

Aradan iki hafta geçti. Süleyman’ın, Padişah’ın ve bütün milletin dua ettiği askerlerin savaşı kazandığı haberi geldi. İstanbul sokakları bayram yerine döndü. Her tarafta sevinç gösterileri düzenleniyordu. Sesler hastaneye kadar geliyordu. Gaziler de bu gösterilere katılmak istiyordu, ama çoğu ayağa kalkacak durumda değildi.

Süleyman köşede duran bastona baktı. Padişahın hediye ettiği bu baston artık en yakın arkadaşıydı. Gittiği her yere onu da götürecekti, asla yanından ayırmayacaktı.

HERLZ'İN İSTEĞİ

Uyguladığı politikalar sayesinde en büyük problemler bile rahatlıkla çözülmüyordu. Padişah'ın bu siyasi tavrı her zaman olduğu gibi yine bazılarını rahatsız ediyordu.

Avrupa ve Rusya'daki Yahudilerin Filistin topraklarına girmesine sınırlama getirilmişti. Bunu bizzat Padişah istemişti. Oraya Yahudiler bir kere yerleşirse bir daha çıkmazlar, diye düşünüyordu. Yahudiler için kutsal sayılan Filistin toprakları Müslümanlar için de kutsaldı. O sebeple Sultan Abdülhamid o toprakların korunmasına özel önem veriyordu. Fakat o topraklara gerekli yatırımı yapamıyordu. Savaş tazminatlarıyla önceden yapılan diğer borçlar Padişah'ın elini kolunu bağlıyordu.

Yahudi toplumları Osmanlı Devleti'nin ne kadar borcu olduğunu biliyordu. Devletin borçlu olması onların işine geliyordu. Bu borcu koz olarak kullanacaklardı. Onları temsilen Herzl, Padişahın huzuruna çıkıp,

– Borçlarınızı biz ödeyelim, siz de bize Filistin'den biraz toprak verin, dedi.

Padişah alaylı bir tebessümle Herzl'e baktı.

– Para değil, ama bedelini vermeniz hâlinde Filistin topraklarını size verebiliriz!

– Para değilse toprağın başka ne bedeli olur ki?

– Atalarımızın kanı...

Bu cevap karşısında Herzl donup kaldı. Ne diyeceğini bilemedi. O sustu, ama Sultan Abdülhamid konuşmasını sürdürdü.

– Bizim için vatanın her karış toprağı nice canlardan değerlidir. Bundan dolayıdır ki atalarımız oraları alıp korumak için canlarını feda etmişler. Onların kanla kazandığı toprakları bizim parayla satmamız uygun olur mu? Filistin topraklarından değil, ama isterseniz Irak tarafından toprak verebiliriz.

Herzl köşeye sıkıştığını hissediyordu. Sultan Abdülhamid'in dâhiyane siyaset yaptığını duymuştu, ama

kendisi gibi insanları birkaç dakikada susturabildiğini duymamıştı.

– Az olsun ama Filistin topraklarından olsun, diye yineledi. Padişah ise tavrını değiştirmede. Sadece Yahudileri çok iyi bildiğini ifade eden şu sözü söyledi:

– Şimdi parayla alamadığınız o toprakları ilerde bedelsiz alacağınızı tahmin ediyorum, ama ben yaşadığım müddetçe size asla o toprakları vermem.

Herlz, Saray’dan ayrılırken “Sultan Abdülhamid padişah olduğu sürece bizim Filistin’e yerleşmemiz hayal.” diye düşünüyordu.

BOMBA

Beyoğlu'nun arka sokaklarında üç adam yürüyordu. Karanlık bir geceydi. Moravic Apartmanı'na gelince durdular. Apartmana girmeden önce sağı solu kontrol ettiler. İzlenmediklerini düşünerek içeri girdiler.

İlk gelen gruptan şapkalı olanı,

– Biraz sonra diğerleri de gelir, dedi.

Birkaç dakika içinde biri hafif kilolu ve kısa, diğerleri ince, uzun olmak üzere üç kişi daha geldi.

Şapkalı devam etti:

– Bombayı yerleştirmeden evvel bazı çalışmalar yapmamız gerekiyor. Kim hangi saatte nerede olacak, suikastçı nerede duracak, onun kaçışını kim sağlayacak? Bütün bunların ayrıntılı bir raporunu çıkarmamız gerekir.

Yüzünü arkadaşlarından bile saklamak ister gibi onlardan bir metre ötede duran genç cevap verdi:

– Hesap kitap işi kolay, bombayı içeri nasıl sokacağız, asıl zor olan bu.

– Viyana’da imal ettirdiğimiz araba geldi. Özel bölümüne bombayı yerleştirip Padişah’ın geçeceği yere koyacağız. Sonra bom...

Odadaki herkes tebessüm etmeye başladı. Şapkalı, yanındakine seslendi:

– Jorris, Polonezköy’deki başarılı denemelerin aynısını tekrarlayabileceğiz değil mi, dedi.

Jorris, güven ifade eden bir ses tonuyla,

– Şimdiye kadar hiçbir işte başarısız olmadım. Bu işte de başarılı olacağım. Başarılı olmak zorundayım çünkü bağımsız bir Ermenistan için Sultan Abdülhamid’in ortadan kalkması gerekir. O padişah olduğu sürece devletimize kavuşamayız.

Karanlık odanın duvarlarında “Doğru, diyorsun!” sesleri yükseldi. Şapkalı,

– Jorris çok doğru konuştu, ama eksik söyledi, dedi. Bize her türlü desteği veren Yahudi dernekleri de Abdülhamid’in ölmesini istiyor. Abdülhamid yaşadığı

sürece ne biz devlet kurabiliriz ne de Yahudiler Filistin topraklarına girebilir.

Bu konuşmalar üzerine Jorris son noktayı koydu:

– Peki, öyleyse hemen işe koyuluyoruz.

Günlerden Cuma idi. Temmuz ayının sonlarını yaşayan İstanbul halkı sakin bir gün geçiriyordu. Kimi gezinti yerlerine gitmiş, kimi de Padişah'ın selâmlık alayını izlemek için Saray'a gelmişti. Sultan Abdülhamid her zaman olduğu gibi Cuma namazı için camideydi. Biraz sonra camiden çıkıp halkı selâmlayacaktı.

Bu arada Jorris ve arkadaşları uzaktan camiye gözetliyorlardı. Padişah'ın kapıda görünmesini bekliyorlardı. Sık sık saatine bakan Jorris,

– Şimdi çıkması lazım, dedi. Daha sözü bitmemişti ki Sultan Abdülhamid kapıda göründü. Tam zamandı. Jorris saatli bombayı çalıştırdı. İçinden “Yaşasın büyük Ermenistan!” dedi. Ancak Padişah merdivenden inmiyordu. Yanındaki Şeyhülislam'la sohbet ediyordu. Hâlbuki her zaman namazdan çıkar çıkmaz arabasına yönelirdi.

Sultan Abdülhamid, Şeyhülislam'ın hâlini hatırlını sorarken büyük bir gürültüyle bomba patladı. Ortalık

toz duman oldu. Gündüzü geceye çeviren bir toz bulutu yükseldi göğe. Harp sahnesini aratmayan bir manzara meydana geldi. Camide ne cam ne panjur kaldı. Parçalanmış at ve insan bedenleri etrafa saçıldı. Yerlerde sahibini kaybetmiş kalpaklar, şapka ve ayakkabılar vardı. Boğuşma hâlinde bir kaçış yaşıanıyordu. Ana baba günüydü caminin önü.

Toz bulutunun dağılmasıyla merdivenin başında Sultan Abdülhamid göründü. İki elini de havaya kaldırıp gür bir seda ile,

– Korkmayın, korkmayın, diye bağırdı. Herkes yerinde dursun, diyerek ağır adımlarla indi.

Padişah'ı bu hâlde gören memurlar, askerler ve zabıtlar hemen yerlerine geçtiler. Arabasının önüne gelen Sultan Adülhamid,

– Telaş edilmesin, izdihamdan kimse incinmesin, dedi. Sonra patlamadan ürkmüş olan atların dizginlerini eline alarak saltanat arabasını Yıldız Saray'ına sürdü. Önce mabeyinde bir süre kaldı. Olayın değerlendirmesini yaptıktan sonra hareme¹⁴ geçti. Çocukları tek tek elini öpüp,

¹⁴ Harem: Sarayda kadınlara ayrılan bölüm.

– Geçmiş olsun Efendimiz, dediler.

Sultan Abdülhamid,

– Hamdolsun sağ salim bunu da atlattık, Allah'ın lütfüyle kurtulduk, dedi. Daha sonra,

– Olayı gören var mı, diye sordu.

Kızı Ayşe Sultan olay anında oradaydı. Gördüklerini ayrıntısıyla anlattı.

– Toz duman çekildikten sonra sizi görünce aklım başıma geldi, dedi. Metanetinize, o sağlam duruşunuza hayran oldum.

Sultan Abdülhamid gülümsedi.

– Kızım, dedi. Ben tevekkül sahibi bir insanım. Allah'tan başka kimseden korkmam. Bir hâdise olmadan evvel onu engellemek için telaş ederim. Ama tehlikenin içinde bulunduğumu hissedersen icabında ateşe atılmaktan bile çekinmem! Allah bizi korudu.

Olayın üzerinden birkaç gün geçmiş, bombayı yerleştirenlerden bazıları yakalanmıştı. Yakalananların arasında Jorris de vardı. Sultan Abdülhamid diğerleri gibi onu da bağışladı. Ancak ona diğerlerinden farklı davrandı. Hem affetti hem de cebine beş yüz altın koydu.

Ne Avrupalı ne de İstanbul halkı buna bir anlam veremedi. Padişah, canına kıymak isteyen bir adamı bağışlamakla kalmıyor, üstelik onu ödüllendiriyordu. Kimse bilmesede Sultan Abdülhamid'in bildiği bir şey vardı: Jorris, artık Padişah'ın has adamlarından biriydi ve Avrupa'dan bilgi aktarmakla görevlendirilmişti.

KARA BİR GÜN

Gece yarısına doğru Sarayda bir telaş başladı. Sultan Abdülhamid hemen Başkâtibi çağırdı.

– Ne oluyor, dışarıdaki bu patırtı gürültü de neyin nesi, dedi.

– Asker şeriat istiyormuş Efendimiz!

Padişah başını iki yana çevirdi. Durup dururken böyle bir istek de nereden çıkmıştı. Yerinde duramıyordu. Bir hareme gidiyor, bir selâmlığa çıkıyordu. Sık sık başkâtip ve mabeyincilerden Rıza Bey’le görüşüyor, olanları anlamaya çalışıyordu. Hareme gelip çocuklarını gördükçe,

– Korktuğum oldu. Yorgan kavgası demiyor muydum, işte başladı, diyor; ne kadar üzgün olduğunu oradaki herkes görüyordu.

Ertesi gün sadrazamın değiştiği haberi geldi. Hüseyn Hilmi Paşa istifa etmiş, yerine Tevfik Paşa sadrazam olmuştu. Sadrazam değişikliği isyanı durdurmamıştı. Dışarıda silah ve “şeriat isteriz!” sesleri devam ediyordu. Sultan Abdülhamid isyanı bastırmak için bütün yolları denedi. Ethem Paşa’yı müzakere için gönderdiyse de netice alınamadı. Sultan, isyanın kendisini tahttan indirmek maksadıyla çıkartıldığına kanaat getirerek, sadrazama tahttan çekilebileceğini bildirdi.

– Kardeşkanı dökülmeden bu iş bitsin, diyordu.

Padişah “Kardeşkanı dökülmesin.” diyordu, ama isyancılar kan dökmeyi çoktan göze almışlardı. Kaptan Ali Kabuli Bey’i Saray’ın bahçesine getirip “Padişahı isteriz!” demeye başladılar. Kaptan perişan bir hâldeydi. Sultan Abdülhamid pencereden isyancılara bakıyordu. Kaptanı o hâlde görünce,

– Yapmayın, onu bana bağışlayın, diye seslendi. Fakat kimse dinlemedi. Kaptanı süngülemeye başladılar. Bu manzarayı seyretmeye daha fazla tahammül edemeyip hareme geçti. Kederden omuzları çökmüş, ter içinde kalmıştı. Oradakilere,

– Bizim için artık kurtuluş yolu yok, dedi. Askere itaatsizlik gelmiş. Yeniçeriliğe dönmüşler. Yazık, düşmanlarımızın isteği oldu.

Bu arada Hareket Ordusu İstanbul'a yaklaşmıştı. Padişah'ı görevden almak isteyen kişiler bu orduyu harekete geçirmişlerdi. Bazı sadık Paşalar Padişah'ın huzuruna çıkıp,

– Efendimiz, silahla müdahale edersek Hareket Ordusu'nu geri püskürtebiliriz, dediler.

Fakat Sultan Abdülhamid bu teklife yanaşmadı.

– Bir kişi için bin kişi yanmaz, dedi. İki kardeş birbirini vurmaz. Tüfekçilerin silahları toplansın. Kimse silah atmasın. Kimsenin burnunun kanamasını istemem. Ne yapacaklarsa yapsınlar.

O sırada Taşkılla dövülüyor, sesler bütün kuvvetiyle göğe yükseliyordu. Durmak bilmeyen top ve tüfek sesleri korku ve paniği arttırıyordu. Bu arada Mabeyin-i Hümayun'a gelen Rusya Büyükelçisi başkâtiplerle görüşüyordu. Elçi,

– Çar hazretlerinin selâmını getirdim, diyerek söze başladı. Padişah'ın arzuları neyse bildirsın, kıllarına bile zarar gelmeden her arzularını yerine getirmeye hazırım, diyor.

Başkâtip elçinin söylediklerini derhâl Padişah'a ulaştırdı. Padişah duydukları karşısında irkildi. Başkâtibe dönerek,

– Çar’ın teklifini görüyor musun, dedi. Milletime bu ihaneti asla yapamam. Ecdadımın mezarı neredeyse benimki de orada olacaktır. Elçiye, Çar hazretlerine teşekkür ettiğimi söyleyin.

Saatler sonra Hareket Ordusu sarayı kuşatmış, dışarıyla alakasını kesmişti. Artık yapacak bir şey yoktu. Sultan Abdülhamid, teslim bayrağının çekilmesini istedi. Bayrak Talimhane Köşkü’ne çekildi. Saray teslim olduğunu bildirmişti, ama saraydakilerin endişeli bekleyişleri sürüyordu. Özellikle Sultan Abdülaziz’in katlini bilen yaşlı kimselerle o hâdiseyi dinleyerek büyüyen gençler, aynı felaketin Sultan Abdülhamid’in başına da gelebileceğini düşünüyor, bu düşünceyle yanıp tutuşuyorlardı.

Sarayın her tarafında feryatlar yükseliyordu. Ağlama sesleri arasında “Allah Efendimize acısın!” nida ve duaları işitiliyordu. Teslim bayrağı çekileli bir hafta olmuş, ama henüz bundan sonra ne olacağıyla ilgili bir gelişme olmamıştı. Günler uykusuz, yataksız, aç ve susuz geçiyordu. Elektrikler sönmüş, sular kesilmişti. Bir ara Sultan Abdülhamid eşine sordu:

– Çoluk çocuk kaç gündür ne yiyorlar?

O da,

– Siz merak etmeyin, aç kalmıyorlar, diye cevap verdi.

Saraydakiler açlıktan daha çok endişeli bekleyiştten dolayı sıkıntı çekiyorlardı. Nihayet beklenen gün geldi. Artık cülus topları atılmaya başlamıştı. Top sesleri Sultan Abdülhamid'in kardeşi Sultan Mehmet Reşat'ın padişah olduğunu duyuruyordu. Saraydakiler büyük salona toplanmıştı. Sultan Abdülhamid aralarında dolaşiyor, onları sakinleştirmeye çalışıyordu.

– Takdiri İlâhi yerini buldu, diyordu.

Bu sırada Saray görevlilerinden Cevher Ağa kapıda gözüktü.

– Başkâtip Cevad Bey, Efendimizi görmek istiyor, dedi.

Sultan Abdülhamid,

– Gelsin, dedi.

Orada bulunanları küçük salona gönderdi. Başkâtip içeri girip Milli Meclis'ten bir heyetin geldiğini bildirdi. Sultan Abdülhamid “Buyursunlar.” deyince Başkâtip önde onlar arkada salona girdiler.

Heyet dört kişiden oluşuyordu. Biri Arnavut, biri Ermeni, biri Laz, diğeri de Yahudi idi. Başta duran Arnavut Esat Toptani birden,

- Millet seni azletti, deyince Sultan gür bir sesle,
- Zannedersem hal’etti demek istedin, dedi.

Padişahların tahttan indirilmesinin bu kelimeyle ifade edildiğini Arnavut Esat Toptani Pařa da biliyordu ama Padiřah’a dűřmanlığından dolayı “azletti” kelimesini kullanmıştı. Sultan Abdülhamid devam etti:

- Pekâlâ, buna gösterilen sebep nedir, dedi.

Laz Arif Hikmet Paşa fetvayı okumaya başladı. Sultan Abdülaziz için düzenlenen fetvadan pek farkı yoktu. Demek bu da düzmeceydi. Düzmece olduğu Sultan Abdülhamid’in Kur’ân-ı Kerîm sayfalarını yırttığından bahsetmesinden belliydi. Padişah buruk bir tebessümle dinledi. Burada anlatılanların hiçbirisiyle ilgisinin olmadığını bu adamlara nasıl anlatsın? O sebeple bir şey söylemedi. Sadece,

- Biraderime söyleyin kalan ömrümüzü ibadetle geçirmek istiyoruz. Bunun için Çırağan Sarayı’nı tahsis ederse sevinirim, başka bir isteğim yoktur, dedi.

Vekiller çıkınca kendisi de çocuklarının yanına gitti.

– O kadar adamın içinden hal fetvasını okumak için gelenlere bakar mısınız, dedi. Biri Yahudi, biri Ermeni, biri Laz ve biri de Arnavut... Sırf bu bile tahttan uzaklaşmamı kimlerin istediğinin bir göstergesidir. Bir de karşıma çıkmış, seni millet görevden aldı, diyorlar.

Birkaç gün sonra Sarayda yeni bir telaş daha başladı. Sultan Abdülhamid'in isteği kabul edilmemişti. Çırağan Sarayı şöyle dursun İstanbul'da kalmasına bile müsaade edilmiyordu. Selanik'teki Aletini Köşkü'ne gönderilecekti. Otuz üç sene devletin başında bulunan Sultan'ı ve ailesinden bazı fertleri apar topar trene bindirip Selanik'e doğru yola çıkardılar.

Tren hareket ettiğinde yağmur yağıyordu.

Yağmur yağıyordu yağmasına ya, Sultan Abdülhamid tahttan indirildiği için mi yoksa İstanbul'dan uzaklaştırıldığı için mi, belli değildi. Belli olan bir şey var ki Sultan Abdülhamid artık Padişah değildi ve ailesiyle birlikte sürgüne gönderiliyordu.

Dönüp dönüp arkaya baktılar. İstanbul geride kalırken onlar meçhul bir geleceğe doğru yol alıyorlardı.

Yağmur hâlâ yağıyordu.